

OPLEIDING SOCIAAL WERK

Sociaal-cultureel werk

Hoe kun je kinderen van 6 tot 17 jaar met de natuur verbinden
door middel van outdoor education?

Een handleiding voor jeugdwerkers tot het implementeren van outdoor education

Bachelorproef van

EVANGELINE NIYO HABARUREMA

tot het behalen van

het diploma Bachelor Sociaal Werk

Academiejaar 2018-2019

KdG

Karel de Grote
Hogeschool

WOORD VOORAF

Een bachelorproef schrijven gaat niet over een nacht ijs. Het begon met een vaag idee, door steun van vele mensen is dit de bachelorproef geworden die hier nu ligt.

Allereerst gaat mijn dank uit naar mijn stage- en scriptiebegeleider Steve Van Roy. Bedankt voor de eerlijke feedback, voor het aanmoedigen van ideeën en een structuur te bieden waarin groei onvermijdelijk was.

Vervolgens zou ik mijn stagementor Janne Daeveloose bedanken voor haar begeleiding en vertrouwen tijdens het tuinproject met Art Basics for Children. Het is vanuit deze ervaring en de onuitputtelijke bron aan inspiratie die ABC is, dat het idee voor deze bachelorproef is ontsproten.

Daarnaast wil ik ook Kris Van Ingelghem bedanken. Dankzij ons gesprek heeft deze bachelorproef een rijkere invulling gekregen.

Tenslotte een bedankje voor mijn moeder, het is dankzij haar tomeloze inspanningen dat ik mag staan waar ik nu sta.

INHOUD

Woord vooraf	1
Inleiding	5
1 Outdoor education	6
1.1.1 Centrale begrippen	6
1.2 Wat is outdoor education?	6
1.2.1 Definitie	7
1.2.2 Deense visie op outdoor education in onderwijs	7
1.2.2.1 Natuur voor kinderen.....	8
1.2.2.2 Pedagogische perspectieven	8
1.2.2.3 Besluit.....	9
1.2.3 Vlaamse visie op outdoor education in het onderwijs	9
1.2.3.1 Eindtermen lagere school	10
1.2.3.2 Eindtermen middelbare school	10
1.2.3.3 Besluit.....	11
1.2.4 Conclusie.....	11
1.3 Het tekort aan outdoor education	12
1.3.1 Tekort aan buitenspelen	12
1.3.1.1 Recht op blauwe plekken: risicovol spelen	13
1.3.2 Tekort aan ruimte.....	14
1.3.2.1 Tekort aan goede speelplekken	15
1.3.3 Natuur en kwetsbare kinderen.....	15
1.3.3.1 Natuurbeleving bij autochtone en allochtone kinderen	16
1.3.3.2 Kinderen en jongeren met een beperking	17
1.4 De meerwaarde van outdoor education	18
1.4.1 Conclusie.....	19
2 Jeugdwerk	19
2.1 Verschillende soorten jeugdwerk	20
2.1.1.1 Landelijk georganiseerde jeugdverenigingen	21

2.1.1.2	Verenigingen informatie en participatie	21
2.1.1.3	Cultuureducatieve verenigingen	21
2.1.1.4	Politieke jongerenbewegingen	21
2.1.1.5	Jeugdwerkverenigingen met een bijzondere opdracht.....	22
2.1.2	Verschillende indeling.....	22
2.1.3	Het verschil tussen erkenning en subsidies.....	22
2.1.4	Pijlers van outdoor education voor het jeugdwerk	23
2.2	Outdoor education in het beleid	23
2.2.1	Het Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019.....	23
2.2.1.1	Participatie.....	24
2.2.1.2	Jong zijn.....	24
2.2.1.3	Duurzaamheid	25
2.2.1.4	Ruimte	26
2.2.1.5	Mobiliteit.....	27
2.2.2	Buiten spelen: een initiatief van de Vlaamse overheid.....	28
2.2.3	Conclusie.....	29
3	Good practices	30
3.1	Chirojeugd Vlaanderen.....	30
3.1.1	Outdoor education in de Chiro.	31
3.1.2	Besluit	32
3.2	D'Broejj vzw.....	32
3.2.1	Methodiek	32
3.2.2	Besluit	33
3.3	Leefschool Het Groene Poortje	34
3.3.1	Besluit	34
3.4	Tuinproject Art Basics for Children en Brede school Klavertje Vier.....	35
3.4.1	De Noordwijk	36
3.4.1.1	Socio-economische factoren	36
3.4.1.2	Kinderen en jongeren	36

3.4.1.3	Besluit.....	36
3.4.2	Art Basics for Children.....	37
3.4.2.1	Wat is ABC?	37
3.4.3	Brede school Klavertje 4.....	37
3.4.4	Tuinproject	38
3.4.4.1	Benadering	38
3.4.5	Besluit	39
3.5	Conclusie	40
3.6	Checklist voor geslaagd outdoor education in het jeugdwerk	41
4	Eindreflectie.....	42
5	Literatuurlijst	44
	Bijlage 1: Activiteitenbeschrijving tuinproject	49

INLEIDING

Denk eens terug aan je kindertijd. Speelde je graag spelletjes? Speelde je het liefst van al buiten? De kans is groot dat het antwoord op beide vragen "ja" is. Ook voor mij was dat dagelijks zo: buiten ravotten, rondstruinen door velden en pleintjes. Dit zonder toezicht en met vriendjes uit de buurt.

Deze blijvende interesse in de natuur leidde er toe dat ik vorig semester naar het prachtige Denemarken trok. Daar heb ik 4 maanden les gevolgd over Outdoor Play and Learning, beter bekend als outdoor education. We werden helemaal ondergedompeld in het Deense buitenleven: vis vangen, wildplukken, vuur leren maken, kamperen,... We bezochten ook vele verschillende (bos)kleuterscholen. Hier viel mijn mond pas echt open: vijfjarigen die in bomen klommen, hout konden zagen, samen in de winter rond een kampvuur spekjes roosterden... het leek me de droom van vele kinderen. Als Antwerpse sociaal werkster zag ik het potentieel van de kennis uit deze opleiding voor het werkveld: vooral de positieve impact die outdoor education zou kunnen hebben op kinderen en jongeren, vooral zij die door de complexiteit van wonen in de stad niet vanzelfsprekend in aanraking komen met de natuur maar wel met jeugdwerk.

Kans voor experiment kreeg ik meteen door mijn hoofdopdracht bij Art Basics for Children: een langdurig tuinproject met de derde kleuterklas van lokale Brede school Klavertje 4. Naarmate het project vorderde en er meer research volgde rond leren over natuur en kinderen merkte ik dat theoretische en praktische kennis hieromtrent rijkelijk aanwezig maar zeer versnipperd is. In deze bachelorproef wil ik mijn ervaringen uit Denemarken samen met de literatuurstudie en good practices vertalen naar een praktische checklist. Het doel is om lezers te onen dat het voor elke jeugdwerkorganisatie mogelijk is om kinderen met de natuur te verbinden gebruikmakend van de elementen uit outdoor education.

1 OUTDOOR EDUCATION

De kernvraag in deze scriptie is hoe je als jeugdwerker kinderen kunt verbinden met de natuur met behulp van outdoor education. Het eerste hoofdstuk ligt de centrale begrippen toe, daarna wordt verhelderd wat outdoor education precies inhoudt en welke visies of theorieën we kunnen onderscheiden. Tenslotte volgt een uiteenzetting over het tekort aan en de meerwaarde van outdoor education.

1.1.1 Centrale begrippen

De term natuur wordt doorheen deze scriptie vaak gehanteerd. Aangezien natuur op zichzelf een breed begrip is, hanteer ik in deze scriptie dezelfde beschrijving als Wageningen Environmental Research, een gerenommeerd kennisinstituut voor de groene leefomgeving: "Natuur omvat alle soorten natuurlijke omgevingen waarmee kinderen in aanraking kunnen komen, van tuinen en speelterreinen tot parken, weilanden en bossen." Daarnaast wordt ook de term groen gebruikt om natuurlijke plekken in de directe leefomgeving van kinderen mee aan te duiden. (Alterra, 2009)

Met jeugdwerk wordt sociaal-cultureel werk op basis van niet-commerciële doelen voor of door de jeugd van drie tot en met dertig jaar bedoeld. De activiteiten vinden plaats in de vrije tijd, onder educatieve begeleiding. Het heeft als doel om de ontwikkeling van de jeugd te bevorderen. De kinderen en jongeren die eraan deelnemen doen dit op vrijwillige basis.

Binnen deze groep is in de scriptie een afbakening gemaakt van 6 tot 17 jaar. Deze keuze is gebaseerd op de theorie van Kellert over natuur en de ontwikkeling van het kind. De theorie stelt dat vanaf 6 tot 12 jaar kinderen meer vertrouwd raken met de natuur, vooral die dicht bij hen huis. Ze gaan op onderzoek naar natuurlijke elementen en zijn nieuwsgierig. In de fase van 12 tot ongeveer 17 jaar ontwikkelen kinderen abstractere, conceptuele en ethische ideeën over de natuur. Rond deze leeftijd zijn jongeren in staat om ecosystemen, landschappen en evolutionaire theorieën te begrijpen.

1.2 Wat is outdoor education?

"I sincerely believe that for the child, and for those seeking to guide him, it is not half so important to know as to feel. If facts are the seeds that later produce knowledge and wisdom, then the emotions and the impressions of the senses are the fertile soil in which the seeds must grow." - Rachel Carson

1.2.1 Definitie

De term outdoor education doet bij de meesten een belletje rinkelen, al kent het geen letterlijke vertaling in het Nederlands. Er zijn wel een aantal termen die gelijkaardig zijn: natuurbeleving, buitenonderwijs, adventure learning,...zijn hier een paar van. Toch kunnen al deze begrippen op verschillende manieren worden ingevuld en mist er eenvormigheid.

De Zweedse onderzoeksgroep van het Centrum voor Milieu en Outdoor Education van de Universiteit in Linköping (Szczepanski, Malmer, Nelson, & Dahlgren, 2006) heeft de volgende definitie voorgesteld in een poging om het gebied van outdoor-educatie te beschrijven:

- Outdoor-education is een benadering die is gericht op leren door ervaring en reflectie op basis van concrete ervaring in authentieke situaties.
- Outdoor-leren is ook een interdisciplinair onderzoeks- en onderwijsveld.
- De leerruimte wordt verplaatst van de klas naar het leven in de samenleving, de natuurlijke en culturele omgeving.
- Het samenspel tussen zintuiglijke ervaring en leren van boeken speelt een cruciale rol.
- De natuurlijke omgeving wordt beschouwd als zowel de plaats als het object van leren.

In deze definitie kunnen elementen van outdoor education onderscheid worden. Hier onder worden deze elementen aangevuld met perspectieven en voorbeelden vanuit de Deense pedagogiek.

1.2.2 Deense visie op outdoor education in onderwijs

De meeste kinderen tussen 6 en 17 jaar spenderen een aanzienlijk deel van hun dag op school. Dit is in Denemarken niet anders. Ook daar speelt het buiten zijn ook daar een grote rol. Niet voor niets is er de welbekende Deense uitspraak: *Er findes ikke dårligt vejr, kun forkerte klæ'r.*

Vrij vertaalt betekent dit: er is niet zoiets als slecht weer, alleen slechte kleding. Deze mentaliteit om alle weersomstandigheden te trotseren is terug te vinden in niet alleen het Deense maar ook het Noorse en Zweedse schoolsysteem, vooral in het concept "udeskole". Udeskole betekent letterlijk uit de school. Aangezien ik enkel ervaring heb met het Deense schoolsysteem richt ik me op de Deense invulling van dit begrip.

Het begrip van udeskole is dat kinderen tussen 7 en 17 jaar verplichte educatieve activiteiten buiten de schoolomgeving hebben. Deze activiteiten zijn op een manier gelinkt aan het curriculum en spelen zich af in de lokale en natuurlijke omgeving van de school. Het gebeurt op regelmatige basis, bijvoorbeeld een keer in de week of om de twee weken. (Bentsen, Jensen, Mygind, & Randrup, 2010; Jordet, 1998, 2003, 2007).

Oorspronkelijk begon het als een initiatief van leerkrachten gesteund door lokale natuurgidsen in scholen over heel Denemarken. Zij trokken met hun klassen naar buiten. Dit vanuit een holistische benadering van leren. Een holistische benadering van leren heeft betrekking op de ontwikkeling van het intellectuele, emotionele, sociale, fysieke, creatieve en spirituele potentieel van elk kind; het betreft kinderen bij het leerproces en moedigt persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid aan (William-Siegfredsen, J., 2017). In augustus 2014 ging een onderwijshervorming van start in de Deense scholen, deze moedigde onder meer beweging, fysieke activiteit en educatie buiten het klaslokaal aan. Hieropvolgend besloot het ministerie voor onderwijs en het ministerie voor leefmilieu om de ontwikkeling van udeskole te ondersteunen.

1.2.2.1 Natuur voor kinderen

Daarnaast zijn er de Deense 'skovbørnehaver'. Dit zijn boskleuterscholen voor kinderen tot en met 6 jaar. In deze kleine kleuterklassen gaan kinderen het hele jaar door buiten. Ondanks dat de doelgroep in deze scriptie 6 to 17 jaar is, illustreert dit een andere vorm van outdoor education in Denemarken. Tien procent van de kinderdagverblijven in Denemarken bieden deze vorm van opvang aan. Het wint de afgelopen jaren aan belangstelling van scholen en pedagogen vanover de hele wereld. (Williams-Siegfredsen, J., 2017)

1.2.2.2 Pedagogische perspectieven

Het gebruik van het buitenleven als onderdeel van de pedagogiek, heeft zijn wortels in het werk van Froebel. Froebel inspireerde Deense pedagogen om een nieuw soort onderwijs op te zetten dat natuurlijke, prikkelende omgevingen en kansen voor jonge kinderen om zich buiten te ontwikkelen en te leren omvatte. Hij vond dat kinderen het beste leren door zelf te proberen, rijke ervaringen uit eerste hand, probleemoplossend te denken en door te spelen en te praten (Anders Szczepanski, 2006)

Ook John Dewey's theorie vinden we terug in de definitie voor outdoor education. (Szczepanski, Malmer, Nelson, & Dahlgren, 2006)

De oorspronkelijke bewoording van Dewey was: "Leer om te doen door te weten en

te weten door te doen". Volgens Dewey is de activiteit "leren door te doen" op zichzelf onvoldoende om het leerproces en dingen die we ervaren te verklaren. Het is belangrijk dat de leerlingen over juiste kennis beschikken of deze kunnen opdoen (Dewey, J.A. McLellan, 1889.)

Froebel en Dewey spreken beiden over leren door ervaring. Evenwel is hier een onderscheid te maken. Volgens Krachtige leeromgevingen (Simons, P. R., 1999) onderscheiden we hier 2 types van leren: bij Froebel is sprake van informeel ervaringsleren: het leren is meer een bijproduct dan een hoofdproduct van de activiteiten, het is door niemand expliciet gepland. Het zijn hier het probleemoplossend handelen en de experimenten die het leren bepalen, zonder dat de lerende zelf zich er van bewust is te leren. Bij Dewey onderscheiden we formeel ervaringsleren. Hierbij staat zelf ervaren ook centraal maar worden de activiteiten bepaald en georganiseerd door een buitenstaander zoals een docent of begeleider. Outdoor education kan bijgevolg in gestuurde en ongestuurde activiteiten.

1.2.2.3 Besluit

Als het gaat om outdoor education binnen een onderwijssetting zijn er twee sporen: De Zweedse definitie van outdoor education stelt vijf algemene elementen vast waaraan outdoor education moet voldoen in het onderwijs. In deze context speelt het ontwikkelen van kennis van en betrokkenheid bij natuur, in natuur- en milieueducatie een grote rol. De focus ligt op formeel leren

De praktijk vult aan en nuanceert dit aan met vijf Deense basispijlers. De rol van de natuur waarin natuur als bestemming, zoals bij udeskole of als omgeving zoals bij bos-kleuterscholen kan voorkomen.

Daarnaast de types van leren: het formele ervaringsleren, dit vindt plaats tijdens gestructureerde activiteiten en informeel ervaringsleren dat ongepland plaats vindt tijdens vrij spel. Ook de holistische leerwijze waarbij alle facetten van het lichaam worden aangesproken, en de betrokkenheid van kinderen bij het leerproces en het aanmoedigen van persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid. De laatste pijler is de frequentie. Bij deze benadering ligt de focus bij formeel én informeel leren.

1.2.3 Vlaamse visie op outdoor education in het onderwijs

Ook in Vlaanderen zitten de meeste kinderen overdag op school. In dit hoofdstuk wordt onderzocht welke plek outdoor education inneemt in het onderwijs. Als leidraad wordt de algemene definitie van outdoor education als vermeldt in 1.2.1 gehanteerd, aangevuld met de Deense elementen zoals het besluit vermeldt in 1.2.2.2. Het Vlaamse onderwijs werkt met eindtermen per domein. In deze scriptie is er gekeken naar de eindtermen van het reguliere lager onderwijs. Voor de

middelbare school is er gekeken naar de eindtermen voor het algemeen secundair onderwijs.

1.2.3.1 Eindtermen lagere school

Binnen de eindtermen van de lagere school zijn geen expliciete elementen van outdoor education te vinden. Een mogelijke verklaring geeft het curriculum zelf. Het vermeldt dat niet alle mogelijke onderwerpen expliciet aanwezig zijn in de eindtermen. Elke opsomming van thema's leidt tot uitsluiting van andere. Bij de selectie en formulering werd daarom streng gewaakt over het evenwicht tussen het eerder concreet en meer algemeen formuleren van de eindtermen. (Onderwijs Vlaanderen, 2004)

Ondanks de afwezigheid van de expliciete vermelding van outdoor education in het curriculum kent Vlaanderen een eigen uitgesproken traditie met ervaringsgericht leren in de natuur. Openluchtklassen zijn door de overheid erkend als schoolactiviteit. Hierbij worden lesactiviteiten gecombineerd met buitenactiviteiten. Voor een halve of hele week verlaten leerlingen van de lagere school samen met hun klas de bekende omgeving van de school. De bekendste vormen hiervan zijn zeeklassen of bosklassen, maar ook sneeuwklassen, boerderijklassen, plattelandsklassen,...worden georganiseerd. Bosklassen worden veelal ingericht rond sport- en natuuractiviteiten in de natuur, gewone lesprogramma's worden afgewisseld met sport-, natuur- en milieuactiviteiten. (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2015)

1.2.3.2 Eindtermen middelbare school

Binnen de eindterm Lichamelijke Opvoeding voor het algemene secundaire onderwijs staat nogmaals expliciet de doelstelling natuur gebonden activiteiten vermeldt. In deze eindterm staat beschreven dat (beweging)activiteiten in de natuur een onderdeel zijn, dat vanuit de lichamelijke opvoeding aandacht verdient. Dankzij natuurgebonden activiteiten kan het sociaal functioneren in een groep, het milieubewustzijn en het zelfconcept positief worden ontwikkeld.

Het is een concrete doelstelling van het curriculum om bewegingsactiviteiten in de natuur op planmatige manier binnen het uurrooster op te nemen. Dit kan onder meer door een geplande reeks binnen het uurrooster maar is erg afhankelijk van de omgeving waarin de school zich bevindt. Een school in Limburg en een school in Brussel Centrum hebben niet dezelfde mogelijkheden of toegang tot natuur.

Voor scholen die niet in de mogelijkheid verkeren om regelmatig in de natuur te zijn kan in combinatie met sportdagen, onthaalactiviteiten, schoolexcursies of

andere voor alle leerlingen verplichte activiteiten, mogelijkheden worden aangegrepen om deze doelstellingen voor alle leerlingen te realiseren.

Natuur gebonden activiteiten bieden volgens de Vlaamse overheid ook goede mogelijkheden tot het realiseren van vakoverschrijdende eindtermen. In deze eindtermen legt de Vlaamse overheid voor scholen een aantal onderwerpen en opdrachten vast die ze belangrijk vindt voor onderwijs en samenleving. Deze opdrachten worden doorheen verschillende vakken, projecten of activiteiten nagestreefd. Het initiatief en de bevoegdheid over in welke vakken, projecten of gelegenheden deze eindtermen verwezenlijkt worden is de verantwoordelijkheid van de leerkrachten en de school. (Onderwijs Vlaanderen, 2004)

1.2.3.3 Besluit

Ondanks het feit dat er geen letterlijke vertaling is in het Nederlands voor outdoor education, is er wel invulling. Hier zit het grote verschil tussen Vlaanderen en Denemarken. In Denemarken zit udeskole, het regelmatig naar buiten trekken met de klas, sinds 2014 vervat in het curriculum. Daarnaast maken bos kleuterscholen zo'n 10 % procent uit van het aanbod binnen het Deense kleuteronderwijs. In Vlaamse basisscholen gaan kinderen op openluchtklassen, een erkende pedagogische activiteit, toch is dit vaak maar 1 keer per jaar. De eindtermen in het Vlaamse curriculum rond natuur gebonden activiteiten zijn ook bedoeld om bewegingsactiviteiten in de natuur op planmatige manier binnen het uurrooster op te nemen. Echter, de doelen kunnen op verschillende wijze worden geïnterpreteerd waarmee wordt veel overgelaten aan het initiatief van de school en de leerkrachten.

1.2.4 Conclusie

De beschrijving van outdoor education bestaat in deze scriptie uit tien elementen. De Zweedse definitie waarin 5 elementen worden beschreven: Outdoor education is een benadering die is gericht op leren door ervaring; interdisciplinair en niet op 1 vak gericht; een leerruimte in de natuurlijke en/of culturele omgeving; een samenspel tussen zintuiglijke ervaring en leren van boeken, waarbij de natuurlijke omgeving wordt beschouwd als zowel de plaats als het object van leren.

Dit werd aangevuld door vijf elementen vanuit de Deense benadering: de rol van de natuur; de types van ervaringsleren, de holistische benadering, de participatie en de frequentie.

Hierna werd zowel het Deense als de Vlaamse perspectief op outdoor education in het onderwijs belicht. Dit omdat de meerderheid van kinderen tussen 6 en 17 jaar het merendeel van hun dagen op school spendeert. Er kon geconstateerd worden dat het grote verschil tussen deze perspectieven zat in de frequentie waarop leerlingen door middel van outdoor education tijd buiten de school spendeerden.

Toch wilt dit niet zeggen dat er in Vlaanderen geen outdoor education op regelmatige basis mogelijk is. Ondanks dat kinderen en jongeren vooral veel tijd op school zijn er natuurlijk ook nog naschoolse activiteiten. Hier komt dan ook het jeugdwerk aan bod. In vele Vlaamse steden en gemeenten is de aanwezigheid van jeugdwerk een evidentie. (de Ambrassade, 2019) Een mogelijke oplossing of verklaring kunnen zijn dat dit in Vlaanderen in een niet-schoolse sfeer georganiseerd is. Dat onderwerp wordt nog verder uitgediept in hoofdstuk 2.

1.3 Het tekort aan outdoor education

Een onderwerp als outdoor education doet de wenkbrauwen rijzen. Kan er niet beter ingezet worden op cultuur of sport? Kinderen spelen toch al thuis en op school? Het klopt dat kinderen van nature nieuwsgierig zijn. Wanneer je jonge kinderen observeert, valt op met wat voor onuitputtelijke energie ze hun omgeving verkennen. Binnen outdoor education is informeel ervaringsleren een pijler. Dit informeel leren vindt plaats terwijl kinderen spelen. Ze leren terwijl ze ervaren en verkennen. (Marell & De Vaan, 1996).

Ook ouders zien hun kind graag naar buiten gaan. In een casestudy van Cools en Helleputte zag 60% van de bevroegde ouders bewegingskansen en gezonde buitenlucht als belangrijkste reden om buiten te spelen. (Cools & Van Helleputte, 2016) Er heerst bij onderzoekers toch ongerustheid of de kinderen van vandaag hier nog aan toekomen.

Daarnaast is buiten zijn ook voor jongeren ook van groot belang; Jongeren trekken in het bijzonder naar openbare pleinen, velden en straten in de buurt om elkaar op te zoeken, om hun vrienden te zien. Toch staat steeds meer van die ruimte door de toenemende verstedelijking in Vlaanderen onder druk. (Sabbe, 2007)

1.3.1 Tekort aan buitenspelen

In hoofdstuk 1.2.3.1 stond te lezen dat het in ons school curriculum niet verplicht is om buiten de speeltijd om met kinderen buiten in de nabije omgeving te zijn. Ook in de vrije tijd komen ze hier nauwelijks aan toe, dit blijkt uit een Nederlandse onderzoek van Jantje Beton. Jantje Beton is hét goede doel dat zich samen met kinderen inzet voor meer en uitdagender speelruimte en meer speel tijd. Volgens

het Rijksinstituut voor Volksgezondheid zou een kind iedere dag minstens 1 uur intensief moeten spelen of bewegen. Dit spelen gebeurt liefst in een veilige, schone, uitdagende en avontuurlijke speelomgeving. In 2016 haalt 60% van de kinderen in Nederland die norm niet. (Jantje beton, 2017) Kinderen spelen dus minder buiten. Maar hoe kan dit verschijnsel worden verklaard?

De Amsterdamse Lia Karsten deed een poging. Ze is als hoofddocent verbonden aan de universiteit van Amsterdam. In Nederland heeft ze onderzoek gedaan rond het buitenspel leven van ouders en kinderen en hoe dit vroeger was. Hierbij constateerde ze dat meer kinderen dan ooit toebehoren aan de zogeheten 'backseat generation'. Dit zijn kinderen die van en naar school, buitenschoolse activiteiten, en andere gestructureerde tijdsbesteding worden gebracht met de auto. In de auto zitten ze op de tablet of gsm en ervaren ze de natuur alleen vanuit het autoraampje. (Karsten, 2005)

Ook Richard Louv probeert te verklaren waarom kinderen minder buiten spelen in zijn boek 'Last Child in the Woods'. In dit boek beschrijft hij hoe steeds meer kinderen vervreemd raken van de natuur door de snelle opkomst van het internet en technologie. Dit tekort aan natuurbeleving wordt door Louv als Nature Deficit Disorder bestempeld. Hij waarschuwt voor de negatieve effecten van dit tekort aan hiervan zoals stijgingen van obesitas, Attention Deficit Disorder (ADD) en depressie. Kinderen die niet ondergedompeld zijn in de natuur, gebruiken volgens Louv in de loop van de tijd minder analytische, sociale, structurele en conceptuele hersenfuncties. (Louv, 2008).

1.3.1.1 Recht op blauwe plekken: risicovol spelen

Niet alleen de snelle opkomst van het internet en technologie beletten kinderen om buiten te spelen en te leren. Lia Karsten stelde vast dat er ouders een veranderd kindbeeld heerst, namelijk dat kinderen kwetsbaar zijn. Bij het huidige kindbeeld moeten of willen ouders hun kinderen behoeden voor allerlei gevaren tijdens het spelen. (Karsten, 2005) Kind & Samenleving, een onafhankelijk Vlaams kennis- en expertisecentrum dat de positie van kinderen en jongeren in de samenleving wil versterken, constateert hetzelfde. (de Ambrassade, 2019)

Deze angst beperkt zich niet enkel tot kinderen. In een onderzoek uit 2012 met meer dan 1000 ouders in het Verenigd Koninkrijk, geloofde 43% dat kinderen jonger dan 14 jaar niet zonder toezicht buiten zouden mogen zijn en de helft van hen geloofde dat ze dergelijke vrijheid niet zouden mogen krijgen tot minstens 16 jaar. (Burssoni, M., Olsen, L., Pike, I., & Sleet, D., 012).

Toch is spelen, vrij spel zonder structuur of inmenging van ouders of begeleiders, met bijbehorende risico's belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren.

De Noorse Ellen Sandseter deed onderzoek naar risicovol spelen en de rol daarvan in de ontwikkeling van kinderen. Zij omschrijft risicovol spelen als spannende en uitdagende vormen van spelen die risico inhouden voor fysieke verwonding. Ze stelt net als Karsten vast dat er in de modern westerse samenleving een groeiende aandacht is voor de veiligheid van kinderen, inclusief de manier waarop kinderen spelen. Sommigen noemen het een samenleving van surplusveiligheid met kinderen van katoenwol en helikopterouders. Er ontstaat een overdreven veiligheidsfocus op kinderen die moet voorkomen dat zij blessures oplopen terwijl dit eigenlijk een normaal onderdeel is van de ontwikkeling. Zowel fysiek en mentaal is het van essentieel belang dat kinderen zelf risico's ervaren want zo leren zij deze risico's beter inschatten. Dit gebeurt zonder invloed van buitenaf maar juist spontaan tijdens het vrij spelen. Sandseter pleit ervoor om kinderen te laten struikelen, vallen en fouten maken tijdens het spelen. (Sandseter, 2007) Hierin vinden we de pijler informeel ervaringsleren van outdoor education terug.

In de conclusie van 1.2 stond al te lezen dat outdoor education niet op regelmatige basis in het lager- en secundair onderwijs voorkomt, zowel formeel leren als informeel leren. In 1.3.1 lezen we echter dat ook in de vrije tijd kinderen minder buiten spelen. Dit is verontrustend; tijdens dit spelen leren ze op informele wijze mentale, motorieke en sociale vaardigheden.

Dit fenomeen is deels te verklaren door de snelle opkomst van technologie maar ook door overbezorgde ouders. Een derde verklaring is het tekort aan goede speelplekken.

1.3.2 Tekort aan ruimte

Goede speelplekken in de openbare ruimte in Vlaanderen worden schaarser en schaarser, stelt Kind & Samenleving vast. Goede plekken zijn voor hen natuurlijke ruimte waarin en waarnaar je je gemakkelijk en veilig te voet, met de fiets en het openbaar vervoer kan verplaatsen. Dit terwijl in de nabije toekomst het aantal kinderen en jongeren enkel zal toenemen. Deze verstedelijking en suburbanisatie hebben een impact op de levens van kinderen en jongeren. Ze pleiten voor een nieuw kindgerichte invulling van de openbare ruimte. Een plek waar kinderen en jongeren betrokken worden bij de inrichting van de publieke ruimte. Als er namelijk geen ruimte voor hen is, kunnen zij niet spelen of experimenteren en dit is noodzakelijk voor de ontwikkeling. (Kind & Samenleving, 2019)

1.3.2.1 Tekort aan goede speelplekken

Goe Gespeeld! bouwt, net als de Nederlandse stichting Jantje Beton, aan een maatschappelijk draagvlak voor spelen. (Goe Gespeeld!, 2019) Ze sluit zich hierbij aan, bovendien pleit Goe Gespeeld! voor speelterreinen met een avontuurlijk natuurlijk karakter: plekken om te 'ravotten'. Speelbossen vallen hier bijvoorbeeld onder, het verwilderde groen in de buurt, maar ook meer natuurlijk aangelegde speelpleinen. Die zogenaamde avontuurlijke, natuurlijke terreinen bieden sterke speelkansen. Elke gemeente zou volgens hen dergelijke ruimtes moeten hebben.

Kinderen houden van materiaal met veelzijdige gebruiksmogelijkheden. Landschapsarchitecten spreken over 'een theorie van de losse dingen' (Nicolson, 1971; Both, 2008): 'In een omgeving is de mate waarin een beroep gedaan wordt op inventiviteit en creativiteit en de mogelijkheid om echte ontdekkingen te doen evenredig aan het aantal mogelijkheden om te veranderen, te combineren, veelzijdig te gebruiken'. Dit is terug te vinden in de natuurlijke omgeving.

Goe Gespeeld! wilt lokale beleidsmakers, jeugdraden, jeugdwerkers en ouders versterken door praktische kennis en expertise. Daarbij neemt jeugdwerk volgens hen een heel specifieke plaats in als het gaat over kansen geven aan kinderen om écht buiten te spelen. Met écht buitenspelen wordt bedoeld dat kinderen vrij zijn om zich vies te maken, zintuiglijke ervaringen opdoen door over beekjes te springen, van heuvels te rollen of in de struiken een kamp te bouwen. Goe Gespeeld! ziet het niet als exclusieve taak voor het jeugdwerk, maar vindt wel dat het jeugdwerk prima geplaatst om kinderen dergelijke ervaringen te laten opdoen. Uiteraard is jeugdwerk een vorm van 'georganiseerd aanbod'. Dat heeft voordelen: georganiseerd spelen brengt kinderen in contact met elkaar, biedt ook spel dat kinderen onderling niet voor elkaar krijgen en geeft organisatie en ondersteuning, want niet in elke buurt of omgeving gebeurt spelen 'zomaar vanzelf'. Tegelijk ziet ze dat ook binnen het jeugdwerk, bijvoorbeeld bij binnen de speelpleinenwerking, gezocht wordt naar werkwijzen die het speelinitiatief meer bij kinderen leggen en participatief te werk gaan. (Mediaraven, 2009)

1.3.3 Natuur en kwetsbare kinderen

In deel 1.3.1 was een van de verklaringen voor het buitenspeel tekort, de opkomst van het internet en technologie. Kinderen en jongeren zitten veel achter schermen. Een recent grootschalig onderzoek uit New York stelde vast dat juist maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren het meest voor elektronische schermen zitten

Een Nederlands onderzoek door de Universiteit van Wageningen naar participatie en bezoek aan het groen in en buiten de stad wees dan weer uit dat natuurgebieden beduidend minder worden bezocht door mensen met een lage sociale-economische status. (Alterra, Ook etnisch-culturele factoren zijn van invloed: er is meer interesse om met familie en vrienden tijd te spenderen of deel te nemen aan feesten met mensen van dezelfde etnisch-culturele achtergrond. Daarnaast spelen ook situationele factoren een rol bij het niet bezoeken van deze natuurgebieden: geen vervoer, geen tijd, geen familie of vrienden die deze gebieden gaan bezoeken,... (Alterra, 2008)

1.3.3.1 Natuurbeleving bij autochtone en allochtone kinderen

Agnes Van den Berg viel het verschil op tussen de tijd die in de natuur wordt gespendeerd door allochtone en autochtone kinderen. Van den Berg is omgevingspsycholoog en hoogleraar natuurbeleving in Groningen, gespecialiseerd in onderzoek naar natuur en gezondheid. In haar onderzoeksrapport 'Terug naar het bos' werd dit verschil uitgebreid onderzocht door middel van een driedaags natuur belevingsprogramma. De helft van deze kinderen was van niet westerse-allochtone afkomst. In dit onderzoek kwamen significante verschillen naar voor:

- Een aantal van de niet westerse-allochtone kinderen was nog nooit in het bos geweest, alle autochtone kinderen waren al minstens 1 x geweest.
- Allochtone kinderen gingen vaker naar het park, maar hutten bouwen en stenen en stokken verzamelen uit de natuur werd vaker gedaan door autochtone kinderen.
- Autochtone kinderen hadden al vaker een spannende ervaring meegemaakt in de natuur en speelden liever in de modder dan hun allochtone leeftijdsgenoten.
- Allochtone kinderen waren over het algemeen angstiger en minder bekend met de natuur dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Zij vertoonden meer moeite met insecten en vuil/aarde. Toch lieten zij deze angst sneller varen als ze eenmaal verward waren in een boeiend spel.

Naast de verschillen waren er ook overeenkomsten: alle kinderen toonden een grote interesse in het gebruik van de natuur en de uitdagingen die er lagen en bleken enthousiast te kunnen raken over hun verblijf in de natuur. Er wordt niet altijd stil gestaan bij het verschil in ervaringen in de natuur van autochtone en allochtone kinderen. Dit onderzoek verheldert op welke vlakken er verschil kan ontstaan door een andere oorsprong.

Het Nederlandse onderzoek Alterra onderzocht waardering van de natuur bij jongeren van Turkse en Marokkaanse herkomst. Deze lag niet zeer hoog. Alterra zag dit als reden tot zorg, gezien dat over twintig jaar een kwart van de

Nederlandse bevolking zal bestaan uit mensen die van oorsprong uit het buitenland komen. Volgens de onderzoekers is het tijd om meer in te spelen op de beleving die jongeren zo belangrijk vinden; milieu en natuureducatie moet verder gaan dan kennis, jongeren moeten het gevoel hebben dat er iets te beleven valt.

1.3.3.2 Kinderen en jongeren met een beperking

Daarnaast is er nog een groep die sporadisch over het hoofd wordt gezien als het gaat om leren van en spelen in de natuur. Een onderzoek van Natuupunt Dilbeek toont aan dat weinig natuurgebieden toegankelijk zijn voor mensen met een fysieke beperking. (Natuupunt, 2003) Toch is een speelplek het leukst als iedereen kan meedoen.

Bureau Fonkel is een ontwerpbureau dat natuurlijke buitenruimtes ontwerpt die de beleving van de gebruikers centraal stellen. Ook zijn ze gespecialiseerd in het ontwerpen voor bijzondere doelgroepen bijvoorbeeld dementerende ouderen, of kinderen met een motorische, sensorische of geestelijke handicap.

Volgens Bureau Fonkel, is het onmogelijk om alles voor iedereen geschikt te maken. Wel is het mogelijk om voor iedereen een uitdaging te creëren, zodat ook kinderen met een fysieke beperking op dezelfde plek hun leeftijdsgenoten kunnen spelen. Geen "speciale omgeving voor enkel kinderen met een beperking maar plek waar alle kinderen, met en zonder beperking samen spelend de natuur kunnen ontdekken. Dit door in te spelen op geluiden, planten of bloemen met extra zintuiglijke waarde en veel met natuurlijke elementen, zoals gras, grond, hout, zand en water te werken. (Wagenaar, Lier, & Reesink, 2012)

Goodplanet vzw vult dit verder aan. In hun visietekst Toekomstvisie schoolspeelplaatsen pleiten zij voor een groene, uitdagende en avontuurlijke speelruimte in het onderwijs. Een plek die ook kan inspelen op de noden van kinderen met een beperking. Er wordt vastgesteld dat kinderen met een visuele beperking beleven geuren, sensaties en geluiden vaak heel intensief ervaren. Hierop kan worden ingespeeld met geurige kruiden zoals munt, activiteiten zoals klei kneden of in het zand woelen, luisteren naar het ruisen van een populier,... Voor kinderen met een auditieve of een autismespectrumstoornis raadden zij prikkelarme plekken aan met veilige rugdekking, van waaruit ze de speelplek kunnen overzien. Daarnaast stellen ze vast dat kinderen met een verstandelijke beperking de wereld vooral lichamelijk beleven en kunnen erg genieten van geuren,

kleuren, of zand dat door hun vingers glijdt. Deze zintuiglijke ervaringen eisen een natuurlijke omgeving. (Good Planet, 2017)

1.4 De meerwaarde van outdoor education

In hoofdstuk 1.2 stond de constatering dat kinderen en jongeren steeds minder buiten spelen. Dit door angst van ouders, een tekort aan geschikte ruimte zowel voor "gewone" als kwetsbare en het groeiende aanbod in technologie en internet. Er is vaak gesproken over de vele positieve effecten van vrij spel in de natuur, binnen outdoor education informeel ervaringsleren genoemd. Dit hoofdstuk ligt toe wat de meerwaarde hiervan is voor kinderen en jongeren.

Uit diverse Amerikaanse onderzoeken blijkt dat mensen met uiteenlopende achtergronden in ruime meerderheid kiezen voor een uitstap in de natuur als ze zich gespannen, depressief of kwaad voelen. (Cooper Marcus, 1999)

De wetenschap verdiept zich afgelopen jaren ook meer en meer in de genezende effecten van de natuur. Een pionier op dit gebied is Agnes van den Berg. Zij is omgevingspsycholoog en hoogleraar natuurbeleving in Groningen, gespecialiseerd in onderzoek naar natuur en gezondheid. Haar onderzoek wees de heilzame effecten van de natuur al aan: Zo hebben bewoners in buurten met veel groen minder last van depressieve klachten, minder last van aandoeningen aan de luchtwegen en ziektes die te maken hebben met een gebrek aan beweging.

Voor kinderen zijn deze positieve effecten niet minder. De veronderstelling dat spelen in de natuur vele positieve effecten heeft wordt ondersteund door een klein maar groeiend aantal wetenschappelijke studies. Zo beschreef Kees Both in verschillende artikels en notities kwantitatief en kwalitatief onderzoek. (Both, 2005)

Hieruit kan worden geconstateerd dat:

- Spelen in de natuur draagt bij tot de motorische ontwikkeling van kinderen en verhoogt de fysieke weerbaarheid. Kinderen die regelmatig en gedurende lange periode in de natuur spelen hebben betere coördinatie, evenwicht en zijn leniger. Dit komt door te klimmen, te klauteren en rond te rennen.
- Spelen in de natuur leidt tot creatiever, socialer en gevarieerder spel.
- Spelen in de natuur leidt tot intensiever spel en stimuleert dus de lichamelijke activiteit.
- Spelen in de natuur bevordert het concentratievermogen, het emotioneel welbevinden, de psychische weerbaarheid en de zelfdiscipline.
- Bij het verkennen en doorzoeken van de natuur gebruiken kinderen al hun zintuigen. Op deze manier verzamelen ze informatie.

- Ruw materiaal waaraan ze zelf betekenis en vorm geven zoals takken, boomstronken, modder, bloemen doen een beroep op hun verbeeldingskracht

1.4.1 Conclusie

In het eerste gedeelte van dit hoofdstuk werd toegelicht wat outdoor education is, daaruit konden de tien pijlers van outdoor education worden onderscheid. Daarna is er gekeken naar de verschillende visies en rollen van outdoor education in het onderwijs, gezien dat kinderen daar het merendeel van de dag spenderen. In het Vlaamse curriculum komt outdoor education voor maar niet op regelmatige basis. Daarnaast werd gekeken naar de vrije tijd. Het was verontrustend om te constateren dat kinderen en jongeren steeds minder buiten spelen. Mogelijke verklaringen zijn angst van ouders, een tekort aan ruimte en het groeiende aanbod in technologie en internet. Dit terwijl informeel ervaringsleren of vrij spel zoveel positieve effecten heeft op kinderen en jongeren.

Goe Gespeeld! is een organisatie die zich sterk maakt voor écht spelen. Vrij spel waarbij alle zintuigen kunnen worden ingezet, (holistische benadering) kinderen sociale en fysieke capaciteiten ontwikkelen door samen te spelen (informeel leren) op een avontuurlijk en natuurlijk terrein (de natuur als omgeving). Goe Gespeeld! stelt o.a. het jeugdwerk als remedie tegen te weinig buiten spelen voor. In deze context kunnen kinderen elkaar ontmoeten, kunnen zij naast gestructureerd ook vrij spelen én is er kennis, ervaring en toezicht van begeleiders waardoor ouders minder bezorgd hoeven zijn.

Toch is hier ook een punt van kritiek: ondanks de vele inspanningen in het jeugdwerk de laatste jaren vinden nog steeds heel weinig maatschappelijk kwetsbare jongeren de weg naar het reguliere jeugdwerk. Als we kijken naar de jeugdbewegingen zoals Chiro en Scouts voelen vooral autochtone jongeren uit de middenklasse zich aangesproken door dit jeugdwerktype. Alloctonen jongeren participeren minder aan het jeugdwerk dan autochtone jongeren. (Van Assche, 2003).

2 JEUGDWERK

In het vorige hoofdstuk is er besproken wat het belang en de noodzaak is van outdoor education is maar ook welke voordelen dit heeft voor kinderen. De positie van outdoor education in het Vlaamse curriculum werd toegelicht; daaruit kon

worden afgeleid dat outdoor education niet op regelmatige wijze aan bod komt. Ook stond al vermeldt uitgelegd dat bijna 1 op 4 kinderen en jongeren in contact komt met jeugdwerk, een van de hoogste indexen ter wereld. (Smitts, 2004)

Hierin schuilt een grote kans. Het jeugdwerk zou een plek kunnen zijn waar kinderen en jongeren buiten spelen, kansen krijgen om de natuur te ontdekken en zichzelf door vrij en gestructureerd spel te ontwikkelen. Daarom is in deze scriptie een keuze gemaakt om zich te richten op het jeugdwerk.

Jeugdwerk is hoofdzakelijk een zaak van vrijwilligers, zo stelt de Stad Gent als voorwaarde om erkend te worden dat de jongeren die de activiteiten organiseren vrijwilligers moeten zijn en het beheer en de begeleiding gebeurt door vrijwilligers waarvan minimum 50 % jonger is dan 26 jaar. (Jeugddienst Stad Gent, 2012) Gelukkig blijken veel jongeren actief als vrijwilliger; JOP constateerde dat zo'n 57% van de 14 tot 30 jarige actief of organiserend deelnemer aan het jeugdwerk is. (Jongeren in cijfer en letters, 2013)

In dit hoofdstuk wordt het onderwerp jeugdwerk verder blootgelegd: er wordt gekeken naar de verschillende werkvormen, geldstromen en beleid in het huidige jeugdwerk. Tevens wordt nader onderzocht welke plek outdoor education hierin heeft of kan krijgen.

2.1 Verschillende soorten jeugdwerk

Mijn persoonlijk ervaring is dat veel mensen foutief denken dat jeugdwerk hetzelfde is als een jeugdbeweging. Toch is het veel meer dan dat.

De wettelijke definitie voor jeugdwerk luidt volgens het meest recente decreet, van 6 juli 2012 over de ondersteuning van het lokaal jeugd- beleid en provinciaal jeugd beleid, als volgt:

"Groepsgericht sociaal-cultureel werk op basis van niet-commerciële doelen voor of door de jeugd, die daaraan deelneemt op vrijwillige basis, in de sfeer van de vrije tijd, onder educatieve begeleiding en georganiseerd door particuliere jeugdverenigingen, of door gemeentelijke of provinciale openbare besturen."

(Departement Jeugd, 2012)

Het jeugdwerk is een verzamelnaam voor verschillende vormen en aanbod, het kent een enorme waaier aan diversiteit en variëteit. Om die redenen is in het decreet van 20 januari 2012 houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid, het jeugdwerk opgedeeld in 4 verschillende werkvormen. Deze werkvormen kennen elk hun eigen aanpak en modules die ze minimum moeten behalen om erkent te worden en subsidiëring te ontvangen vanuit het Vlaamse decreet voor jeugd- en kinderrechtenbeleid.

2.1.1.1 Landelijk georganiseerde jeugdverenigingen

Landelijk jeugdwerk is de werkvorm die al het langste bestaat. Landelijk georganiseerde jeugdverenigingen houden zich bezig met de begeleiding van lokale jeugdwerkinitiatieven, organiseren een aanbod voor jongeren en kinderen en bieden vormingen aan. Om erkend en gesubsidieerd te worden als landelijk jeugdwerk in Vlaanderen moet je actief zijn in minstens 4 nederlandstalige provincies of 3 nederlandstalige provincie en twee-talig Brussel. Er zijn in 2019 zo'n 66 landelijk erkende jeugdwerkverenigingen. (Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media. Afdeling Jeugd, 2018)

2.1.1.2 Verenigingen informatie en participatie

Projecten rond participatie, communicatie en informatie voor de jeugd worden sinds augustus 2001 georganiseerd door de Vlaamse overheid. In het eerste Vlaamse jeugdwerkbeleidsplan stond namelijk: "Er is duidelijk nood aan de uitwerking van eigentijdse en gedifferentieerde participatietechnieken, uitwisseling van de al bestaande methodieken, doorstroming van de verzuchtingen en behoeften naar de bevoegde beleidsniveaus, terugkoppeling vanuit de beleidsniveaus en informatie naar het jeugdwerk toe." (Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media. Afdeling Jeugd, 2001) Vanaf 2004 werden ook verenigingen structureel erkend en konden ze subsidies aanvragen.

2.1.1.3 Cultuureducatieve verenigingen

Voor 2001 was er vanuit de Vlaamse overheid nog geen manier om creatieve en artistieke initiatieven voor en door jongeren te ondersteunen. Vanaf 2001 werd ondersteuning voor deze projecten wel mogelijk. Vanaf 2003 werd het ook mogelijk voor kunst educatieve verenigingen om subsidies te ontvangen.

Volgens de meest recente cijfers van de Ambrassade (de Ambrassade, 2019) waren er in 2017 20 erkende cultureel educatieve jeugdwerkverenigingen.

2.1.1.4 Politieke jongerenbewegingen

Politieke jongerenbewegingen zijn ledenverenigingen: dit houdt in dat leden zich eerst moeten inschrijven. Deze jongerenbewegingen willen de jeugd aanzetten tot actief burgerschap, sensibiliseren en aanmoedigen tot participatie aan het politieke discours en besluitvorming. Het zijn dus partijen met een politieke Vlaamse moederpartij waaruit ze zijn ontstaan.

2.1.1.5 Jeugdwerkverenigingen met een bijzondere opdracht

Hiernaast bestaat er nog een speciaal soort werksoort. Vanuit het Vlaams jeugd- en kinderrechten decreet van 2012 zijn er vijf vzw's aangewezen die samen met de Jeugdraad de bovenbouw organisaties vormen. Zij voorzien ondersteuning, vertegenwoordigen de jeugdwerksector en behartigen de belangen van kinderen, jongeren en hun rechten of onderzoeken hoe dit nog beter kan. Hiermee hebben zij een belangrijke brug functie tussen jeugdwerk en het middenveld.

2.1.2 Verschillende indeling

In het voorgaande gedeelte stond beschreven welke verschillende soorten jeugdwerk er bestaan. Deze vier soorten zijn degene die zo beschreven staan in het decreet van Jeugd- en kinderrechten. Toch bestaan er naast deze vier soorten nog veel verschillende soorten werkvormen volgens de Ambrassade, een organisatie die de jeugd, het jeugdwerk, jeugdinformatie en het jeugdbeleid op de kaart zet.

Het verschil is enkel dat deze niet formeel zijn vastgelegd. De indeling hierbij hangt af of er wordt gekeken naar de doelgroep, ideologie of leeftijd. Hierbij kan verder een onderscheid gemaakt worden tussen:

- Jeugdbewegingen
- Jongerenbewegingen en verenigingen
- Jeugthuizen of -clubs.
- Speelpleinwerkingen
- Vakantieorganisaties voor kinderen en jongeren
- Jeugdateliers en jeugdmuziekateliers.
- Jeugdverenigingen voor amateurkunsten.
- Studentenverenigingen en -clubs.
- Jeugddiensten en jeugdcentra.
- Gespecialiseerde jeugdverenigingen met een specifieke doelgroep zoals Werking Maatschappelijk Kwetsbare Jeugd.

2.1.3 Het verschil tussen erkenning en subsidies

Een subsidie of een erkenning, het zijn termen die in decreten veelvuldig worden genoemd en bijgevolg verwarring kunnen zaaien. Subsidies zijn voor jeugdwerkorganisaties echter van cruciaal belang, indien deze veranderen of wegvallen heeft dat een directe invloed op de werking.

Een vereniging kan enkel erkend worden indien er een erkenningsaanvraag is ingediend bij de afdeling Cultuur, Jeugd en Media van de Vlaamse overheid. Bij deze procedure moet voldoen worden aan artikel 9,10 of 11 van het decreet van 20 januari 2012 houdende een nieuw jeugd- en kinderrechtenbeleid.

Om subsidies te kunnen ontvangen moet je eerst erkend zijn, daarnaast moet ook worden voldaan aan een aantal algemene voorwaarden. Deze voorwaarden zijn verschillend voor de 4 soorten jeugdwerk.

Hierboven is al aangekaart dat volgens de meest recente cijfers van 2018 er 109 jeugdwerkorganisaties een structurele subsidie ontvangen vanuit het Vlaams decreet houdende een nieuw jeugd- en kinderrechtenbeleid. (Departement jeugd, 2018)

2.1.4 Pijlers van outdoor education voor het jeugdwerk

In hoofdstuk 1 is er gekeken naar wat outdoor education is en welke pijlers worden gebruikt om een duidelijk kader te creëren. De Zweedse definitie is helder en toepasbaar op outdoor education met betrekking tot onderwijs waarin een curriculum voorschrijft welke einddoelen behaald moeten worden. In het jeugdwerk wordt echter niet gewerkt met een curriculum dat vastgelegd staat voor alle verschillende organisaties of werkvormen. Daarnaast speelt het zich af in de niet-schoolse sfeer. Het jeugdwerk vraagt bijgevolg om een andere invulling van outdoor education. Een oplossing kan worden gevonden in de vijf Deense pijlers:

- Natuur als omgeving of bestemming.
- Informeel en/of formeel ervaringsleren waarbij de formele kennis die kan worden opgedaan is vastgelegd door begeleiders.
- Een holistische benadering.
- Kinderen en jongeren worden betrokken in het leerproces en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid wordt aangemoedigd.
- De frequentie: kinderen trekken op regelmatige basis naar buiten.

2.2 Outdoor education in het beleid

Het jeugdwerk kent een grote verscheidenheid in aanbod en werkvormen. Het belangrijkste decreet voor het jeugdwerk is het decreet van 20 januari 2012 houdende een nieuw jeugd- en kinderrechtenbeleid, dit decreet deelt het jeugdwerk op in 4 vormen. Niet enkel dat maar ook het daaruit vloeiende beleidsplan is van cruciaal belang. Dit gedeelte zoomt in op dat beleidsplan en hoe dit in verband kan worden gebracht met de maatstaven voor outdoor education in het jeugdwerk zoals vermeldt in 2.2.2.

2.2.1 Het Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019

De 4 soorten jeugdwerk en de vereiste modules staan allemaal beschreven in het decreet van 20 januari 2012. In dat decreet staat ook in artikel 3, paragraaf 1 het volgende:

"Uiterlijk een jaar na het begin van elke regeerperiode legt de Vlaamse regering een Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan voor aan het Vlaams Parlement. Het geeft voor de volgende beleidsperiode en binnen een algehele visie op de jeugd en het jeugd- en kinderrechtenbeleid, de prioritaire doelstellingen van de Vlaamse regering aan en bepaalt de resultaatsindicatoren."

Dit beleidsplan bevat dus de manier waarop de Vlaamse overheid vanaf 2015 tot 2019 aan haar 4 algemene doelstellingen gaat werken: gelijke kansen creëren en bewaken voor alle kinderen en jongeren, het creëren en bewaken van kansen tot ontwikkeling, ruimte creëren voor kinderen en jongeren en het verhogen van de participatie van kinderen en jongeren aan de samenleving op formele en informele manier.

Naast de algemene doelen zijn er ook domeinen waar de Vlaamse overheid aan wilt werken. Deze domeinen zijn: armoede, duurzaamheid, jong zijn, mobiliteit, onderwijs, participatie, ruimte, welbevinden, wonen, werk en cultuureducatie. Binnen deze domeinen vermeldt in het Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan wordt in volgend onderdeel onderzocht of de drie pijlers van outdoor education aanwezig zijn.

2.2.1.1 Participatie

Een van de drie pijlers binnen outdoor education voor het jeugdwerk is: een holistische benadering waarbij kinderen en jongeren worden betrokken in het leerproces en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid aan wordt gemoedigd. Alhoewel een holistische benadering nergens expliciet wordt vermeld zet de Vlaamse overheid wel in op het tweede gedeelte. In het het jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019 staat dat de Vlaamse overheid tegen dit jaar een omgeving wilt tot standbrengen waarin kinderen en jongeren mee vorm kunnen geven aan het beleid in alle aspecten en levensdomeinen die hen aanbelangen. Overheden, organisaties, scholen, voorzieningen krijgen de taak om dit te faciliteren en permanente participatieve houding als norm te hanteren.

2.2.1.2 Jong zijn

Tegen 2019 wil de Vlaamse overheid ruimte creëren om alle kinderen en jongeren jong te laten zijn, met oog voor ieders belang en noden. Ze willen genoeg publieke ruimte die toegankelijk is voor iedereen: van jong tot oud. Deze plekken moeten ook uitnodigen om te spelen, te ontdekken en elkaar te ontmoeten. Participatie staat hierbij centraal: de kinderen en jongeren moeten mee inspraak krijgen in dit verhaal.

De pijlers van outdoor education die hier bij aansluiten zijn:

- ✓ **Natuur als omgeving of bestemming**, in dit geval als omgeving.
- X **Informeel en/of formeel ervaringsleren** wordt niet actief aangemoedigd.
- Een holistische benadering** Een holistische benadering wordt niet vermeld.
- ✓ **Kinderen en jongeren worden betrokken in het leerproces en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid wordt aangemoedigd**. Dit vinden we terug in het beleidsplan, er staat namelijk dat kinderen en jongeren mee inspraak moeten krijgen op alle domeinen die hen aanbelangen.
- ✓ **Frequentie**: Voldoende publieke ruimte faciliteert outdoor education mits deze ruimtes voorzien zijn van natuur dat voldoende uitdaging en lijfelijke ervaring biedt.

2.2.1.3 Duurzaamheid

De Wereldcommissie voor Milieu en Ontwikkeling omschrijft duurzaamheid als "ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen". (Brundtland, 1987) Kort samengevat: Zodanig leven dat de aarde ook nog leefbaar is voor komende generaties na ons.

De Vlaamse overheid wilt projecten die duurzaamheid leven promoten voor en/of door jongeren en kinderen ondersteunen. Jongeren krijgen hierin speciale aandacht: ofwel omdat zij mee een project uitvoeren ofwel omdat het naar hen is gericht. Daarin spreken ze over allerlei types organisaties: van de 4 vormen van jeugdwerk tot op lokale overheden maar cruciaal is ook dat individuele personen/scholen/bedrijven en verenigingen hier de kans voor krijgen. Binnen deze categoriën zijn er al verschillende gesubsidiërde organisaties die onder andere rond duurzaamheid werken. Zij moeten ook in hun werkingsverslag vermelden hoe zij hierop inzetten. De pijlers van outdoor education die hier vastgesteld worden zijn:

- ✓ **Natuur als omgeving of bestemming**. Hier is de rol van de natuur, natuur als omgeving; duurzaamheid betrekking tot het behoud onze planeet.
- ✓ **Informeel en/of formeel ervaringsleren**. Formeel ervaringsleren wordt hierbij aangesproken. De overheid wilt projecten vanuit of voor jongeren ondersteunen die duurzaamheid promoten.
- Een holistische benadering** vinden we niet expliciet terug.

- ✓ **een leerproces waarbij jongeren worden betrokken en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid aan wordt gemoedigd.** Het project vermeldt expliciet dat het projecten vanuit jongeren wilt ondersteunen.
- ✓ **Frequentie:** is in deze context niet van toepassing.

2.2.1.4 Ruimte

De Vlaamse overheid wilt tegen 2019 scholen ondersteunen om van hun grijze speelplaats een groene speelplaats te maken die kinderen uitnodigt om te spelen en te ontdekken. In deze beleidsnota vroeg de Vlaamse minister van Jeugd zelfs expliciet om aandacht voor het jeugdwerk. Overal in Vlaanderen staat het jeugdwerk meer en meer onder druk door de moeilijker zoektocht naar ruimte. Hij zegt hierbij ook dat jongeren ruimte nodig hebben om te kunnen spelen, verkennen, experimenteren en gewoon te 'zijn'. Het delen van een ruimte kan hierbij een oplossing bieden.

Op 9 november 2018 lanceerden de ministers Hilde Crevits, Sven Gatz en Philippe Muyters daarom gezamenlijk een projectoproep voor scholen met het thema: bewegingsvriendelijke en gedeelde schoolspeelplaatsen. (Moev, 2018) De afdelingen Jeugd, Onderwijs en Sport van de Vlaamse overheid maakten in totaal zo'n 1,728 miljoen euro vrij voor bewegingsvriendelijke speelplaatsen. Om in aanmerking te komen voor deze subsidie moesten scholen hun speelplaats minstens openstellen voor jeugdwerk. Hiermee wouden de ministers de samenwerking tussen jeugdwerk en onderwijs versterken en aanmoedigen om de speelplaats om te vormen tot een beweegvriendelijke speelplek.

Outdoor education kan plaatsvinden op verschillende domeinen: zowel in onderwijs als in de vrije tijd, bijvoorbeeld in het jeugdwerk. Het liefst vind dit plaats als samenwerking tussen beide domeinen, zoals bij dit initiatief. Een dergelijk project biedt veel kansen voor kinderen om in schoolse en niet-schoolse sfeer te kunnen spelen, leren en ontwikkelen in natuurlijke omgevingen; tegelijkertijd komt tegemoet aan het tekort aan uitdagende, avontuurlijke en natuurlijke speelplekken in Vlaanderen

De pijlers van outdoor education die hierin voorkomen zijn:

- ✓ **Natuur als omgeving of bestemming.** In dit geval als groene omgeving.
- ✓ **Informeel en formeel ervaringsleren;** vrij spel wordt gekenmerkt door informeel ervaringsleren. In het geval van gestructureerde activiteiten in het jeugdwerk kunnen we spreken van formeel ervaringsleren. Zoals John

Deweys theorie vermeldt 1.2.2.1 staat hierbij zelf ervaren ook centraal maar worden de activiteiten bepaald en georganiseerd door een buitenstaander. Echter: op een groene speelplaats kunnen kinderen ook naar hartelust "ravotten". In dat geval wordt er gesproken over informeel ervaringsleren

- ✓ **Een holistische benadering:** in 1.3.2.1 definieert Goe Gespeeld! vrij spel als spel waarin zintuigelijke ervaringen een belangrijke rol spelen in een natuurlijke, avontuurlijke omgeving. Groene speelplaatsen faciliteren dit.
- **Een leerproces waarbij jongeren worden betrokken en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid wordt aangemoedigd.** Dit wordt bij dit project niet expliciet vermeldt maar via het domein Participatie in het jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019 wel aangemoedigd.
- ✓ **Frequentie:** beweegvriendelijke, groene speelplaatsen faciliteren outdoor education op regelmatige basis.

2.2.1.5 Mobiliteit

In een gesprek met Kris Van Ingelghem, senior expert bij Goodplanet vzw, vertelde hij dat veel van de zogeheten "appartementskinderen" in de steden niet genoeg buiten spelen door 2 oorzaken. Enerzijds komt dit door de elementen die zijn besproken in 1.3 zoals gebrek aan avontuurlijke, natuurlijke speelruimte maar ook door mobiliteitsbeperkingen. Indien er een speelplek of bos is in de buurt, waarbij kinderen geen gevaarlijke straten moeten oversteken of doorfietsen of lange afstanden moeten afleggen, zijn kinderen veel meer geneigd om buiten te gaan spelen. (Van Ingelghem. K., persoonlijke communicatie, 27 mei 2019)

Dit ziet de Vlaamse overheid ook in. Als doel streeft ze na dat meer kinderen en jongeren zich autonoom te voet, met de fiets en/of openbaar vervoer verplaatsen. Daarnaast wil de Vlaamse overheid de uitbouw van veilige en duurzame verbindingweefsels binnen (en buiten) de bebouwde kom bevorderen. Het gaat daarbij zowel over het functioneel (bijvoorbeeld huis-school) als recreationeel (plekken om te spelen) netwerk van routes. Die informele en formele plekken en verbinding van routes die belangrijk zijn voor kinderen, tieners en jongeren bij elkaar worden verbindingweefsels of speelweefsels genoemd. Zij willen de kijk op mobiliteit verbreden, dit door te laten zien dat het niet enkel gaat over je functioneel kunnen verplaatsen maar ook over verplaatsing om te kunnen spelen en beleven.

Vanuit Vlaams niveau zijn er nog geen geografische data beschikbaar over publieke jeugdruimte. Met ondersteuning van de Vlaamse overheid en Kind&Samenleving doet Jeugdmaps.be echter een poging om jeugdruimte in Vlaanderen en Brussel in

kaart te brengen. Binnen deze jeugdruimte wordt jeugdwerkinfrastructuur zoals jeugdlokalen of jeugthuizen en publieke jeugdruimte, zoals spelterreinen, hangplekken of speelnatuur onderscheid.

Hiervoor ontwikkelde Jeugdmaps een gebruiksvriendelijke online kaartapplicatie die (groen) speelweefsel zichtbaar maakt. (Mediaraven, 2017) Op deze kaart kunnen stratenplan van de gemeente, ligging van jeugdlokalen en kampplaatsen, bossen en speelzones, gemeentelijke speel- en jeugdterreinen, fietspaden, doorsteekjes en trage wegen worden geraadpleegd. Dit helpt om kinderen en jongeren zowel in het jeugdwerk als daarbuiten te informeren over geschikte plekken om te spelen in hun omgeving.

Ook dit sluit opnieuw aan bij de pijlers van outdoor education voor jeugdwerk.

- ✓ **Natuur als omgeving of bestemming.** In dit geval kan de natuur zowel een omgeving zijn of een bestemming om naar toe te gaan.
- ✓ **Informeel en/of formeel ervaringsleren.** In vrij spel speelt waarin zintuigelijke ervaringen een belangrijke rol. Ook helpt vrij spelen bij de ontwikkeling van motorieke, cognitieve en sociale vaardigheden.
- ✓ **Een holistische benadering** staat niet expliciet vermeldt, toch kan het faciliteren van het vinden van dit groen speelweefsel indirect leiden tot vrij spel waarin deze benadering wel mogelijk is.
- ✓ **kinderen en jongeren worden betrokken in het leerproces en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid wordt aangemoedigd.** Dit vinden we terug in het initiatief van Jeugdmaps waarbij gemeenten en jeugdwerk in Vlaanderen en Brussel kunnen inloggen om zelf hun jeugdruimte in kaart te brengen en te beheren
- ✓ **Frequentie:** Kaartvorming van "groene" spelterreinen faciliteert outdoor education op regelmatige basis.

2.2.2 Buiten spelen: een initiatief van de Vlaamse overheid

Soms kiest de Vlaamse overheid er echter voor om naast algemene domeinen specifieke thema's meer in het licht te zetten. Rond deze thema's worden campagnes opgezet of een plan van actie opgesteld. In 2009 was dit thema buiten spelen. Binnen de afdeling Jeugd van de Vlaamse overheid zijn de positieve effecten, de noodzaak en het tekort van mogelijkheden tot avontuurlijk buitenspelen in de natuur ook opgevallen. Daarom schoof ze in 2009 het thema buitenspelen naar voren. Ze merkte een tekort op enerzijds dat veel kinderen en jongeren weinig buiten spelen en anderzijds dat er te weinig uitdagende plekken zijn voor kinderen om erop uit te trekken. (Departement Cultuur, Jeugd en Media. Afdeling Jeugd, 2011).

Daarom wou de afdeling Jeugd groeimogelijkheden op 2 gebieden ondersteunen:

De meerwaarde van outdoor educatie voor sociaal culturele werkingen

- *van georganiseerd, beschermd, begeleid, in een open speelaanbod naar autonoom spelen en ongeplande contacten.*
- *van veilig binnen, in de eigen tuin naar de straat, het speelbos, de wilde natuur.*

Het doel van dit initiatief was om de verschillende manieren en aspecten van buitenspelen te belichten. Ook staat de participatie van kinderen en jongeren hierin centraal. Tenslotte wordt verwezen naar artikel 31 uit het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, dat focust op het recht op rust, een autonome vrije tijd en het recht op recreatieve bezigheden.

Ondanks dat het thema buitenspelen in 2009 naar voren werd geschoven zijn de resultaten in 2019 nog steeds nuttig. Uit deze campagne vloeide een brochure en het initiatief Goe Gespeeld! Met deze brochure wordt de begeleiding van lokale jeugdwerkorganisaties aangesproken om werk te maken van avontuurlijk buitenspelen en krijgen ze een hele reeks tips en tricks mee om dit op een goede manier aan te pakken. (Departement jeugd, 2009)

2.2.3 Conclusie

In de inleiding stond al vermeld uitgelegd dat bijna 1 op 4 kinderen en jongeren in contact komt met jeugdwerk, een van de hoogste indexen ter wereld. Hierin schuilt eventueel de oplossing voor het tekort aan frequent outdoor education in het onderwijs en het tekort aan buiten spelen bij kinderen en jongeren. Het jeugdwerk zou een plek kunnen zijn waar kinderen en jongeren op regelmatige basis de natuur ontdekken en zichzelf ontwikkelen

Het jeugdwerk kent een grote verscheidenheid in aanbod en werkvormen. Het belangrijkste decreet voor het jeugdwerk is het decreet van 20 januari 2012 houdende een nieuw jeugd- en kinderrechtenbeleid, dit decreet deelt het jeugdwerk op in 4 vormen. Niet enkel dat maar ook het daaruit vloeiende Vlaamse jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019 is van cruciaal belang. Het jeugdwerk vindt plaats in een niet-schoolse sfeer, zonder curriculum waarop de vijf pijlers zoals vermeldt door de Zweedse onderzoeksgroep van de Universiteit in Linköping in deze context niet tot zijn recht komt. Daarom worden voornamelijk de vijf pijlers vanuit Deens perspectief gehanteerd.

Al het bovenstaande illustreert dat ondanks dat de term outdoor education niet expliciet wordt genoemd in de bestaande decreten omtrent jeugdwerk en

jeugdbeleidsplannen, losse elementen hiervan wel terug te vinden zijn. De Vlaamse overheid is zich bewust van het belang en de positieve effecten van leren en spelen in de natuur. Zij probeert hier actief op in te zetten door campagnes, kennis, expertise en middelen vrij te maken. Niet enkel voor het reguliere jeugdwerk op landelijk en lokaal niveau maar ook voor individuele projecten ontstaan vanuit personen, organisaties en scholen. Daarnaast investeert de Vlaamse overheid actief in groenere speelterreinen voor kinderen en jongeren in het onderwijs en het jeugdwerk door het project beweging vriendelijke en gedeelde schoolspeelplaatsen.

3 GOOD PRACTICES

In het eerste hoofdstuk is ingezoomd op outdoor education. Hierbij werd gezocht naar een heldere begripverklaring vanuit bestaande definitie; deze leverde vijf pijlers op van curriculum gelinkt outdoor education. Dit werd aangevuld door vijf pijlers vanuit de Deense perspectieven, wat ook op het jeugdwerk kon worden toegepast. Tevens is het tekort aan outdoor education verklaart en wat de meerwaarde hiervan kan zijn voor zowel kinderen als jongeren. In het tweede hoofdstuk volgde een uiteenzetting van het jeugdwerk. De 4 decretaal bepaalde werkvormen zijn uitgelegd, waarbij werd genuanceerd dat er tal van verschillende indelingen bestaan. Hierna is er gekeken naar het Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019. Het begrip werd niet expliciet vermeld in het beleidsplan maar via de vijf pijlers van outdoor education in het jeugdwerk kon worden geconstateerd dat er zeker elementen hiervan aanwezig zijn.

Het volgende hoofdstuk wilt deze theorie aan goede praktijken verbinden. Er wordt ingezoomd op de goede voorbeelden die er al zijn in Vlaanderen op het gebied van jeugdwerk en outdoor education. In dit hoofdstuk wordt toegelicht welke methodieken of tools deze jeugdverenigingen hanteren en welke pijlers van outdoor education voor het jeugdwerk zijn vastgesteld.

3.1 Chirojeugd Vlaanderen

Elke zondag trekken 106.300 leden uit Vlaanderen en Brussel hun uniform aan om naar de Chiro te gaan. Hiermee is volgens het Rapport 'Jeugdbewegingen in Vlaanderen' (Departement Cultuur, Jeugd en Media, 2011) Chirojeugd Vlaanderen veruit de grootste erkende jeugdbeweging van Vlaanderen.

3.1.1 Outdoor education in de Chiro.

De Chiro bestaat al sinds 1934. Eerst opgericht vanuit de Katholieke kerk groeide ze later uit tot de jeugdbeweging die ze nu is: toegankelijk voor iedereen vanaf 6 jaar ongeacht sociale of culturele afkomst, mentale of fysieke beperkingen. De activiteiten spelen zich zo vaak mogelijk en in elk seizoen af in een natuurlijke omgeving. Elke zomer is er naar jarenlange traditie ook een kamp: dan trekken Chirogroepen naar andere Chiro's of scoutslokalen om daar 10 dagen de omgeving en natuur te verkennen.

De visie van Chiro is jongeren aanzetten tot participatie in hun buurt en in de samenleving. (Chirojeugd Vlaanderen, 2005) Ze wilt meevormen aan wereldburgers die engagement opnemen en dingen in vraag durven stellen. Daarbij vertrekt Chirojeugd Vlaanderen vanuit 3 basisprincipes:

- Inzetten op participatie: Jongeren en kinderen worden gestimuleerd om het programma en de leefregels mee te vormen.
- Gemeenschapsgericht werken: Binnen de Chiro staat verbinding centraal. Niet enkel verbinding binnen de groep maar ook verbinding met de gemeenschap er omheen.
- Intuïtief en ervaringsgericht werken: Kinderen leren het beste door ervaringen met alle delen van hun lichaam en niet enkel hun hersens, vindt de Chiro. Ze willen er dan ook voor zorgen dat ze voldoende van die ervaringen aanbieden, om kinderen de kans te geven dingen te beleven en te ontdekken. De natuur, kunst en de stilte spelen bij deze bezinningsmomenten een grote rol.

Toch is ook hier enige nuance op zijn plek: het gevaar bestaat dat outdoor education enkel aan bod komt indien de begeleiders zélf over die kennis beschikken. Aangezien er niet met finale doelen of een curriculum wordt gewerkt kan het dus zijn dat er zeer weinig wordt ingespeeld op het moment dat deze kansen zich voordoen.

Daarom is er naast de reguliere werking een dienst binnen de Chiro die zich specifiek bezighoudt met de organisatie van activiteiten in de natuur: de Dienst Avontuurlijke Activiteiten. Zij geven avontuurlijke workshops (sjorren, outdoor cooking,...) en begeleiden avontuurlijke weekends en vormingen.

In hun visietekst over spelen in de natuur, Natuurleuk!, (Chirojeugd Vlaanderen, 2004) staan de belangrijkste subthema's. Deze zijn: spelen in en met de natuur, de natuur beleven en leren kennen en zorg dragen voor de natuur. Met deze visietekst willen ze alle begeleiding inspireren om actief kansen te grijpen en te creëren om te leren en te spelen in de natuur. Niet enkel tijdens de gestructureerde activiteiten maar tijdens vrij spel.

3.1.2 Besluit

De methodiek en waarden binnen het beleid van Chirojeugd Vlaanderen zijn een goed voorbeeld van een jeugdwerking die actief op de waarden van outdoor education inzet. Zij doen dat op volgende manier:

- ✓ **Natuur als omgeving of bestemming.** De activiteiten vinden zoveel mogelijk plaats in de natuur, hier is de natuur de omgeving. Tijdens de kampen trekken lokale Chirogroepen naar de natuur, hier is natuur de bestemming.
- ✓ **Informeel én formeel ervaringsleren.** Via de Dienst Avontuurlijke activiteiten wordt begeleiders gestimuleerd om leren over en spelen in de natuur in hun werking te implementeren.
- ✓ **Een holistische benadering.** Binnen de methodiek is intuïtief werken een basispijler. Deze benadering werkt met alle delen van het lichaam.
- ✓ **Kinderen en jongeren worden betrokken in het leerproces en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid wordt aangemoedigd.** Binnen de methodiek wordt inzetten op participatie en gemeenschapsgericht werken genoemd als basispijlers.
- ✓ **Frequentie:** De Chirogroepen komt minstens wekelijks samen. Er is hier dus ruimte om op regelmatige basis outdoor education te implementeren.

3.2 D'Broej vzw

In segment 1.3.3.1 wordt een onderzoek aangehaald waarin werd geconstateerd dat maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren méér voor schermen zitten. Ook werd het verschil in natuur beleving en waardering tussen autochtone en allochtone kinderen en jongeren verduidelijkt. Dit om aan te kaarten dat niet sommige groepen nog minder toegang tot of kennis krijgen over natuurlijke omgevingen.

De 8 Brusselse werkingen voor maatschappelijk kwetsbare jongeren (WMKJ) die samenkomen in De Brusselse Organisatie voor de Emancipatie van Jongeren zijn een good practice. Zij hebben binnen hun jeugdwerking een weg hebben gevonden om maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbinden met de natuur door middel van outdoor education. De afgelopen jaren namen een honderdtal jongeren deel aan verschillende trekkingen van D'Broej. (D'Broej, 2014)

3.2.1 Methodiek

Acht eerstelijns werkingen voor maatschappelijk kwetsbare jongeren verspreid over achterstelde Brusselse buurten fuseren samen tot D'Broej. Deze werkingen bieden

dagelijkse vrijetijdsactiviteiten maar hiernaast ook kampen of projecten over een langer traject.

Vanuit D'Broej krijgen zij coördinatie en ondersteuning. D'Broej hanteert een holistische benadering; ze kijken naar kinderen in hun gehele context. De werking wordt gekenmerkt door de combinatie van jeugdwerkmethodiek en welzijnsmethodiek: er wordt zowel individueel als collectief met kinderen en jongeren gewerkt. Binnen deze collectieve trajecten wordt er naast de vaste trajecten ook aan de slag gegaan met kinder- en jongerenthema's die zich op een bepaald moment aandienen in de groep. Doordat er wordt gewerkt met leeftijdsgebonden groepen kan dit voor de hele groep interessant zijn. Er kan dan eenmalig een vorming worden gegeven of een discussiemoment of spel over een bepaald thema georganiseerd.

Een voorbeeld van een collectieve activiteit gelinkt aan outdoor education zijn de trekkingen die op regelmatige basis door de jeugdhuizen van D'Broej worden opgezet. Samen met een groep jongeren trekken ze de bergen of de bossen in. Met wandeltochten beogen ze vooral (informeel) ervaringsgericht leren: tijdens de tochten en wandelingen in de natuur leren jongeren hun eigen grenzen kennen, respecteren en eventueel verleggen. Zowel de fysieke inspanning, de setting, de frisse lucht als het feit van alles even 'achterlaten' faciliteren dat. (D'Broej, 2014)

3.2.2 Besluit

D'Broej verbind maatschappelijk kwetsbare jongeren met de natuur door middel van trektochten. Zij zet hierbij in op verschillende pijlers binnen outdoor education:

- ✓ **Natuur als omgeving of bestemming.** Met de trekking is de natuur de bestemming. Tijdens deze trekkings wordt ook gereflecteerd, hierbij is de natuur de omgeving.
- ✓ **Informeel en/of formeel ervaringsleren.** Tijdens deze trektochten beoogt D'Broej vooral leren tijdens informele momenten.
- ✓ **Een holistische benadering.** In de basispijlers van D'Broej hanteren zij een holistisch denkbeeld.
- ✓ **Kinderen en jongeren worden betrokken in het leerproces en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid wordt aangemoedigd.** Dit wordt niet expliciet vermeld. Toch werkt D' Broej niet met kant en klaar aanbod. In hun missietekst staat er dat ze altijd proberen te vertrekken vanuit de leefwereld van de jongeren.
- ✓ **Frequentie:** wordt niet expliciet vermeld, er wordt wel gesproken over regelmatige trektochten.

3.3 Leefschool Het Groene Poortje

In november 2018 lanceerden de ministers Hilde Crevits, Sven Gatz en Philippe Muyters daarom gezamenlijk een projectoproep voor scholen met het thema: beweging vriendelijke en gedeelde schoolspeelplaatsen. Om in aanmerking te komen voor deze subsidie moesten scholen hun speelplaats minstens openstellen voor jeugdwerk. (De Ambrassade, 2018) Hiermee wou de Vlaamse overheid een oplossing vinden voor het gebrek aan geschikte groene speelruimtes voor jeugdwerk.

Een mooi voorbeeld hiervan is Leefschool Groene Poortje in Kaster. De leerlingen kunnen hier gebruik maken van een veelzijdige speelplaats. Veel lessen vinden hier ook buiten plaats. Voor de kleuters is een geborgen hoekje met onder andere speelhuisjes, gerecycleerd van oude fruitbakken. Rond het sportveldje bevindt zich naast een wilgentunnel ook een fiets en step parcours met natuurlijke heuvels. Er is een klein speelbos en een moestuin waar enkele klassen zaaien, planten, oogsten en erna koken. De herinrichting en beplanting gebeurden grotendeels in 2015, met steun van Pimp je speelplaats, MOS, en ouderraad. Voor de beplanting en de herinrichting van de speelplaats is gebruikt gemaakt van een participatief proces. De leerlingen brachten niet enkel hun ideeën aan; zij bouwden en planten ook mee.

De voortuin van de school is buiten de schooluren een openbaar speelplein voor de buurt. Ook jeugdwerkingen kunnen hier terecht. (Springzaad, 2015)

3.3.1 Besluit

Leefschool het Groene Poortje verbindt kinderen en jongeren met de natuur door middel van het beschikbaar stellen van de voortuin voor jeugdwerk. Zij zet hierbij in op verschillende pijlers binnen outdoor education:

- ✓ **Natuur als omgeving of bestemming.** De groene, natuurlijke voortuin dient als omgeving.
- ✓ **Informeel en formeel ervaringsleren.** Er is sprake van beide, informeel ervaringsleren door vrij spel van kinderen en formeel ervaringsleren tijdens gestructureerde activiteiten van begeleiders.
- ✓ **Een holistische benadering.** De groene speelplaats voorziet genoeg uitdagingen voor kinderen en jongeren om een zintuiglijke ervaring tot stand te brengen.
- **Kinderen en jongeren worden betrokken in het leerproces en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid wordt**

aangemoedigd. De kinderen van de school hebben hier een participatief traject doorlopen. Het lokale jeugdwerk en andere derden die hier gebruik van maken hebben hier geen inspraak gehad.

- ✓ **Frequentie:** Deze groene tuin faciliteert outdoor education op regelmatige basis.

3.4 Tuinproject Art Basics for Children en Brede school Klavertje Vier

Afgelopen semester volgde ik stage bij Art Basics for Children in Brussel, ook wel beter gekend als het ABC-huis. Na mijn outdoor avonturen in Denemarken sloot mijn hoofdopdracht, een tuinproject met de derde kleuterklas van Klavertje Vier, hier mooi op aan. Zoals reeds vermeldt in de inleiding is het tijdens de voorbereiding van dit project dat het idee voor deze bachelorproef is ontstaan.

Klavertje 4 is een Nederlandstalige basisschool op wandelafstand van ABC gesitueerd in de Noorwijk van de gemeente Schaarbeek. Op die wandelroute bevindt zich het Zennepark: vroeger een haveloze steeg maar nu een groene oase waar menig man een momentje rust kan vinden. Gerenoveerd om tegemoetkomen aan het grote tekort aan groen gebieden in dit dichtbebouwde stuk van Brussel, werd dit ook de locatie voor onze moestuin, onderdeel van het tuinproject. (Leefmilieu Brussel, 2016)

Dit voorbeeld is atypisch om twee redenen. Ten eerste vonden de activiteiten plaats tijdens de schooluren en niet in de vrije tijd. Binnen het project is er echter niet gewerkt met eindtermen. De leerkrachten van Klavertje 4 hebben een enkele keer bepaalde thema's aangekaart die betrekking hadden op thema's uit de klas maar er waren geen formeel vastgelegde einddoelen. Ze stonden open voor de holistische, interdisciplinaire en ervaringsgerichte ABC- benadering. Ten tweede, ondanks Art Basics for Childrens werk met (kwetsbare) kinderen en jongeren is het geen jeugdwerkorganisatie. Toch schuilt hierin juist de kracht van dit voorbeeld. Het toont een toekomstbeeld dat kan inspireren: een wereld waarin het onderwijs en alle organisaties die betrekking hebben tot kinderen en jongeren, de handen in elkaar slaan om kinderen en jongeren op regelmatige basis met de natuur te verbinden door middel van outdoor education.

Vooraleer het tuinproject verder uit te doeken wordt gedaan volgt er allereerst een korte schets van de Noordwijk. Daarna volgt er meer toelichting bij de 2 partijen binnen het project. Dit is belangrijk om te snappen in welke context het project van start is gegaan en wat elke partij verwachten of bieden kon.

3.4.1 De Noordwijk

Zowel Art Basics for Children als Klavertje 4 bevinden zich in de dichtbevolkte Noordwijk rondom het treinstation Brussel Noord.

3.4.1.1 Socio-economische factoren

De wijk rondom Brussel Noord bevindt zich in de arme sikkkel. Dit is een zone van het Brussels Gewest waar al tientallen jaren de economisch meest kansarme bevolkingsgroepen in hoge concentratie wonen. De kwetsbare financiële situatie van een groot deel van de bevolking, vooral in het noordwesten van de gemeente, is te wijten aan de hoge werkloosheid, maar ook aan de eerder laaggeschoolde en dus minder goed betaalde banen. Ook de wijkmonitor van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest geeft dit aan. Het aantal personen met een vervangingsinkomen of een bijstandsuitkering zijn over tegenwoordig in Schaarbeek als wordt vergeleken met het gemiddelde in het Brussels Gewest. Ook de werkloosheidsgraad ligt ruim boven het gewestelijk gemiddelde; ongeveer een vierde van de beroepsbevolking.

Daarnaast scoort Schaarbeek 30,6 % op de kansarmoede index, zo'n 4 % hoger dan het Brussels gemiddelde. Kansarmoede wordt door Kind & Gezin gedefinieerd als een duurzame toestand waarbij mensen beperkt worden in hun kansen om voldoende deel te nemen aan maatschappelijk hooggewaardeerde goederen, zoals onderwijs, arbeid en huisvesting.

3.4.1.2 Kinderen en jongeren

Als er wordt gekeken naar de cijfers voor kinderen en jongeren ligt dit aandeel bijzonder hoog in Schaarbeek. Iets meer dan een op vier inwoners is jonger dan 18 jaar. Schaarbeek is daarmee een van de jongste gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Daarnaast wordt meer dan een vierde geboren in een gezin zonder inkomsten uit arbeid. In het onderwijs gaan leerlingen van het secundair onderwijs die in Schaarbeek wonen vaker naar het beroepsonderwijs en minder vaak naar het algemeen onderwijs in vergelijking met het gewestelijk gemiddelde.

3.4.1.3 Besluit

Er kan worden geconstateerd dat er in Schaarbeek een hoog aantal kinderen en jongeren woont. Van deze kinderen en jongeren wordt meer dan 25 % geboren in een gezin met inkomsten vanuit een vervang inkomen. Daarnaast gaan de leerlingen uit het secundair onderwijs vaker naar het beroepsonderwijs. Er heerst

een hoge mate van werkloosheid en kansarmoede. (Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, 2016)

3.4.2 Art Basics for Children

3.4.2.1 Wat is ABC?

Art Basics for Children is een open onderzoekscentrum rond kunst, cultuur en educatie, toegankelijk voor mensen van alle leeftijden. Art Basics for Children is een kunsteducatieve organisatie en wordt erkend binnen het Kunstendecreet van de Vlaamse overheid. ABC ontvangt een zeer divers publiek. Dit gebeurt tijdens de schooluren, zowel studenten uit het hoger onderwijs, schoolklassen van het basis- en secundair onderwijs, vanaf de derde kleuterklas en kinderdagverblijven zijn er welkom. Ook in niet-schoolse sfeer is er een aanbod: op woensdagnamiddag wordt er gewerkt met individuele kinderen (zowel uit de Noordwijk, als elders in Brussel) die elke week langskomen om in groepjes ateliers te volgen. Tenslotte wordt het huis (en de collectie) ook opengesteld voor andere organisaties: er bevindt zich een klas van de Steinerschool, een crèche,... maar ook vergaderingen, studiedagen of presentaties van particulieren zijn mogelijk.

Binnen Art Basics for Children wordt niet gebruikt gemaakt van 1 enkele methodiek. In hun missietekst staat dat de ABC-benadering holistisch is, er wordt gepoogd zo veel mogelijk dimensies van de mens aan bod te laten komen. Kinderen/jongeren die een ABC-project bezoeken komen dus met een ruim aanbod aan activiteiten in contact. Deze activiteiten zijn vakoverschrijdend en gericht is op associatief en ervaringsgericht leren. de rijke collectie, bestaande uit boeken speelt hierin een centrale rol. (Art Basics for Children, 2019)

3.4.3 Brede school Klavertje 4

Zoals vermeldt in de inleiding ging het tuinproject door met de derde kleuterklas van de Nederlandstalige basisschool Klavertje Vier. Klavertje Vier is een basisschool gelegen in de Noordwijk in Brussel met ongeveer 350 leerlingen. (Lindemans. H, persoonlijke communicatie 9 juni 2019) Deze school draagt tevens het label van "brede school."

De Brede school is een concept dat scholen en organisaties, gefocust op kinderen en jongeren uit verschillende sectoren en domeinen, met elkaar verbindt. Dit niet enkel in de vrije tijd maar ook tijdens de schooluren. Er ontspruiten samenwerkingsverbanden die de ontwikkelingskansen van kinderen ten goede komen. Sinds 2012 wordt in Brussel ingezet op Brede School projecten.

Ook Klavertje 4 werkt als school samen met een tal van Nederlandstalige organisaties in de Brusselse noordwijk. Jeugd, welzijn, cultuur maar ook kunst en sport zijn een greep uit die verschillende sectoren. Concreet bouwen ze verscheidene activiteiten uit voor kinderen tijdens de schooluren maar ook in de vrije tijd, waarbij ze focussen op activiteiten in de noordwijk. (Assuralia, 2012) Uit deze werking is ook de huidige collaboratie tussen Art Basics for Children en basisschool Klavertje 4 ontstaan.

3.4.4 Tuinproject

Een van de projecten tussen ABC en Klavertje 4 werd het tuinproject, tevens de hoofdopdracht van mijn stageperiode. Voor Art Basics for Children is interdisciplinair en ervaringsgericht leren en al een basisprincipe, daarnaast was er grote belangstelling om meer de slag te gaan met outdoor education. Klavertje 4 stond op haar beurt open voor de interdisciplinair aanpak van ABC. Uiteindelijk kwam het mooi samen in het tuinproject.

De financiële steun voor dit project werd gerealiseerd vanuit een subsidie vanuit het DynamoPROJECT. Dit project is een initiatief vanuit Cultuurkuur, een platform dat scholen en kunsteducatieve organisaties met elkaar verbindt in opdracht van de Vlaamse overheid. (Cultuurkuur, 2018) Voor de organisaties beoogt in deze scriptie, namelijk jeugdwerkers is deze subsidie niet van toepassing. Toch is het vermelden waard; aan deze subsidie waren vereisten verbonden over de benadering.

3.4.4.1 Benadering

Het project moest een langdurig proces verspreid over meerdere dagen. Hierbij was het cruciaal dat de leerkracht nieuwe vaardigheden verwerft en er geen kant en klaar pakket ligt. Tevens moest het project zich tijdens de uren afspelen en op maat van de doelgroep zijn. De laatste vereiste was dat leerlingen een samenhangend traject doorlopen dat stapsgewijs opgebouwd wordt en dat gekoppeld kon worden aan de lessen. (Cultuurkuur, 2019)

Vanuit deze vereisten is er met beide partijen afgesproken om met het derde kleuterklas een landurig tuinproject te organiseren. Janne, een vaste medewerkster bij ABC, en ik begeleidden elke week een groep van 7 kleuters. Tijdens die uren deden we verschillende activiteiten gelinkt aan voeding, tuinieren, experimenteren, kunst en creativiteit. De moestuin en lokale natuur ontdekken waren samen met een selectie boeken uit de uitgebreide boekencollectie van ABC altijd het vertrekpunt. Er is bewust gekozen om met de kleuters een moestuin te

beginnen in het Zenne park. Dit boodt educatieve mogelijkheden in combinatie met optimale natuurkansen in alle seizoenen aan. Ook werden er bij elke bezoek boeken geselecteerd die gelinkt konden worden aan de tuin maar ook andere domeinen uit het curriculum. (Bijlage 1)

3.4.5 Besluit

Hoe heeft het Tuinproject kinderen verbonden met de natuur door middel van outdoor education? In hoofdstuk 2 werd geopteerd voor een andere definitie voor outdoor education in het jeugdwerk; er was immers geen sprake van een curriculum. In dit project werd samengewerkt met kinderen uit het derde kleuterklas. Ondanks dat het curriculum in het tuinproject niet expliciet benadrukt werd was een van de vereisten voor subsidiëring van het project wel dat de activiteiten terug te linken waren aan de eindtermen. Daarom wordt bij dit project zowel gekeken naar de elementen binnen de Zweedse definitie die meer betrekking heeft tot onderwijs én naar de Deense basispijlers. Overlappende termen zijn hierbij weggelaten. Dit zoals wordt vermeld in 1.2.1 en 1.2.2.

- ✓ **Outdoor-leren is interdisciplinair.** Binnen de ABC-benadering is interdisciplinair leren een van de basispijlers.
- ✓ **De leerruimte wordt verplaatst van de klas naar het leven in de samenleving, de natuurlijke en culturele omgeving.** In plaats van leren in de schoolklas, leerden de kinderen buiten in hun lokale natuurlijke omgeving.
- ✓ **Het samenspel tussen zintuiglijke ervaring en leren van boeken speelt een cruciale rol.** De rijke collectie, bestaande uit boeken speelt een centrale rol bij activiteiten.
- ✓ **De natuurlijke omgeving wordt beschouwd als zowel de plaats als het object van leren.** Er waren zowel activiteiten in de natuur als over de natuur.
- ✓ **Informeel en/of formeel ervaringsleren.** Er was hier een mix van formeel leren tijdens activiteiten en informeel leren tijdens vrij spel en exploreren van de tuin.
- ✓ **Een holistische benadering.** Binnen de ABC-benadering is een holistische benadering het vertrekpunt
- **Kinderen en jongeren worden betrokken in het leerproces en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid wordt aangemoedigd.** Er werd ingegaan op wat kinderen interessant vonden tijdens de activiteiten. Hierin zit het grootste werkpunt vervat naar volgende edities toe: de kinderen meer betrekken bij hun eigen leerproces.

- ✓ **Op frequente basis.** De Er waren elke week kinderen op bezoek. Doordat de kinderen waren verdeeld in kleine groepjes kwamen alle kinderen om de 2 weken minstens een namiddags langs. Dit gedurende vijf maanden.

3.5 Conclusie

Met deze good practices wil ik illustreren dat implementeren van outdoor education op verschillende manieren en in verschillende contexten kan. Het kan worden geïmplementeerd in de wekelijkse werking zoals in de Chiro, daarnaast zetten zij actief in op een avontuurlijke speelvisie met de Dienst Avontuurlijke Activiteiten.

Er kan gekozen worden om net als D'Broej regelmatig trektochten met (kwetsbare jongeren) naar de natuur te maken; tijdens deze trektochten helpt de omgeving hen om te reflecteren over zichzelf en anderen, daarnaast helpt de fysieke inspanning en uitdaging om groepsbanden te versterken. Leerschool het Groene Poortje faciliteert de implementering van outdoor education dan weer door haar groene, weelderige tuin open te stellen voor de buurt en het jeugdwerk. Het tuinproject van Art Basics for Children en de derde kleuterklas van Klavertje 4 is dan weer een goede doch atypische illustratie hoe kinderen uit een achtergestelde wijk met de natuur werden verbonden door elementen vanuit outdoor education. Het toont een samenwerking en benadering die kan inspireren. De benadering van ABC en de grote bereidwilligheid van de leerkrachten speelden hierin een cruciale rol. Ook de subsidiëring bood een kader waarin dit wekelijks tijdens de schooluren mogelijk was. Praktijkproduct

Het is vanuit mijn ervaring in Denemarken en het tuinproject dat het idee voor deze scriptie is ontstaan. Bijgevolg is het mijn streven om een waardenkader te bieden, voor elke organisatie die met kinderen en jongeren werkt en op regelmatige basis vrij met kinderen in de natuur wilt spelen of activiteiten tot stand brengen. Deze checklist heeft als doel om te laten zien welke elementen belangrijk zijn om kinderen te verbinden met de natuur door middel van outdoor education. In dit ontwerp is geprobeerd om de vijf pijlers van outdoor education samen te vatten, gebaseerd op mijn ervaringen in Denemarken, met het tuinproject en de literatuurstudie.

3.6 Checklist voor geslaagd outdoor education in het jeugdwerk

Basispijlers outdoor education in het jeugdwerk

- ✓ Natuur als omgeving of bestemming.
- ✓ Informeel en/of formeel ervaringsleren.
- ✓ Een holistische benadering.
- ✓ Kinderen en jongeren worden betrokken in het leerproces en persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid wordt aangemoedigd.
- ✓ De activiteiten of vrij spel gebeuren op frequente basis. Het is is geen eenmalige gebeurtenis.

De omgeving

- ✓ ... biedt speel- en leermogelijkheden, ruimte om op verkenning te gaan en risico's te ervaren voor kinderen met en zonder beperkingen.
- ✓ ... bevat ruw materiaal waaraan de kinderen zelf betekenis en vorm kunnen geven: takken, zand, steentjes, boomstammen,...
- ✓ ... heeft een evenwicht tussen open, gesloten, hoge en lage plekken.
- ✓ Kinderen kunnen hun gang gaan zonder het gevoel te hebben voortdurend onder toezicht te staan of zich terugtrekken om tot adem te komen.
 - Voor geschikte speelterrein, raadpleeg "groen speelweefsel" via Jeugdmaps

De begeleider

- ✓ ... maakt aan het begin van de activiteit duidelijke afspraken met medebegeleiders én met de kinderen of jongeren.
- ✓ ... stuurt aan, houdt toezicht en laat ruimte voor de input van de kinderen of jongeren. Kleine groepjes of voldoende begeleiding zijn cruciaal.
- ✓ ... kent geen "slecht" weer. De kinderen krijgen de kans om alle seizoen te ervaren. *Bij regen en kou wordt hier rekening mee gehouden door de kinderen of jongeren gepaste kledij te laten meebrengen*
- ✓ ... heeft oog voor de nodige risico's die onvermijdelijk bij komen kijken bij spelen in de natuur. Daarbij houdt hij/zij in het hoofd dat risico's niet erg zijn maar gevaar ten aller tijde vermijnd moet worden.
- ✓ ... zoekt de balans tussen vrij spel en gestructureerde activiteiten.

4 EINDREFLECTIE

Hoe kan je jeugd van 6 tot 17 jaar met de natuur verbinden door middel van outdoor education? Dit was de centrale vraag binnen deze bachelorproef.

De Engelse benaming kent geen gekende letterlijke vertaling in het Nederlands. Bijgevolg is in 1.2 van het eerste hoofdstuk getracht een duidelijke omschrijving van dit begrip te schetsen. Enerzijds vanuit een wetenschappelijke benadering en anderzijds vanuit een pedagogische benadering. Daaruit konden de tien pijlers van outdoor education worden onderscheid. Vervolgens is er gekeken naar de verschillende visies en rollen van outdoor education in het onderwijs, gezien dat kinderen daar het merendeel van de dag spenderen. In het Vlaamse curriculum komt outdoor education voor maar niet op regelmatige basis.

Daarnaast werd gekeken naar de vrije tijd. Het was verontrustend om te constateren dat kinderen en jongeren steeds minder buiten spelen. Mogelijke verklaringen zijn angst van ouders voor risico's, een tekort aan ruimte en het groeiende aanbod in technologie en internet. Sommige groepen binnen kinderen en jongeren hebben bijkomende drempels; een grootschalig onderzoek uit New York stelde vast dat juist maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren het meest voor elektronische schermen zitten. Daarnaast zijn weinig natuurgebieden toegankelijk voor mensen met een beperking. Toch is een speelplek het leukst als iedereen kan meedoen. Sociale vaardigheden ontwikkelen is een van de vele meerwaarden van informeel ervaringsleren in de natuur voor kinderen en jongeren, vermeldt 1.4.

Er wordt geopteerd voor het jeugdwerk als oplossing voor het tekort aan frequent outdoor education in het onderwijs en het tekort aan buiten spelen bij kinderen en jongeren. Dit omdat bijna 1 op 4 kinderen en jongeren in Vlaanderen in contact komt met jeugdwerk. Het jeugdwerk zou een plek kunnen zijn waar kinderen en jongeren op regelmatige basis de natuur ontdekken en zichzelf ontwikkelen. Omdat de Zweedse definitie voor outdoor education expliciet vertrekt vanuit een curriculum hanteren we de vijf pijlers voor outdoor education vanuit Deens perspectief.

Het belangrijkste decreet voor het jeugdwerk is het decreet van 20 januari 2012 houdende een nieuw jeugd- en kinderrechtenbeleid, dit decreet deelt het jeugdwerk op in 4 vormen. Niet enkel dat maar ook het daaruit vloeiende Vlaamse jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019 is van cruciaal belang. Ondanks dat de term

outdoor education niet expliciet wordt genoemd in de bestaande decreten omtrent jeugdwerk en jeugdbeleidsplannen, losse elementen hiervan wel terug te vinden zijn. De Vlaamse overheid is zich bewust van het belang en de positieve effecten van leren en spelen in de natuur. Zij probeert hier actief op in te zetten. Ze stimuleert o.a. de samenwerking tussen jeugdwerk en onderwijs om het tekort aan groene, beweeg vriendelijke speelplekken tegemoet te komen. Speelplekken die het implementeren van outdoor education zouden faciliteren.

In hoofdstuk drie wordt gekeken welke organisaties deze theorie al in goede praktijk hebben omgezet. De good practices illustreren dat implementeren van outdoor education op verschillende manieren en in verschillende contexten kan. Zowel in jeugdbewegingen als jeugthuizen als werkingen met kwetsbare kinderen en jongeren is het mogelijk. Het kan in de lokale omgeving maar ook verder van huis. In het bos of op een gedeelde groene speeltuin. Het kan dienen om stil te staan; bij een fenomeen uit de natuur of zichzelf. Het kan dienen om in beweging te brengen; zowel lichamen als perspectieven.

Al deze inzichten komen samen in hoofdstuk vier. Daarin staat de checklist die verheldert hoe kinderen en jongeren van 6 tot 17 jaar met de natuur verbonden kunnen worden met behulp van de pijlers binnen outdoor education. Hiermee wil ik jeugdwerkers uitdagen maar ook faciliteren om regelmatig met hun doelgroep naar buiten te trekken. Omdat de natuur de ideale plek om te ontdekken, te leren met al je zintuigen en je verbeelding en creativiteit aan te spreken. Omdat natuur helpt: om te spelen, om stil te staan, om te leren van elkaar, de natuur en de weg ernaar toe.

5 LITERATUURLIJST

REFERENTIES

Alterra. (2009). *Groene kansen voor de jeugd*. Geraadpleegd op <http://edepot.wur.nl/817>

Assuralia (2012). Memo Brede School, 23 mei 2012. Memo opgesteld op vraag van de Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel.

Alvarez, C., & Chodzin, S. (2014). *The natural laws of children: Why children thrive when we understand how their brains are wired*. Boulder: Shambhala.

Art Basics for Children (2019). Programmatie. Geraadpleegd op <http://www.abc-web.be/abc-huis-brussel/programming/>

Bentsen, P. & Jensen, F.S. (2012). The nature of udeskole: theory and practice in Danish schools. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 12(3), 199-219.

Both, K. (2005). De buitenklas. *JSW*, 89, pag. 6-8

Burssoni, M., Olsen, L., Pike, I., & Sleet, D. (2012). Risky play and children's safety: Balancing priorities for optimal development. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9, 3134-3148.

Brundtland Rapport. (1987). Our common future. Geraadpleegd op <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse en Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad (Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie), *Zoom op de gemeenten: Schaarbeek*, 2016,

Bucklin-Sporer, A., & Pringle, R. K. (2012). *How to grow a school garden: A complete guide for parents and teachers*. Portland, Or.: Timber Press.

Cools, D., & Van Helleputte, G. (2017). Van outdoor learning naar outdAre Teaching. *School- en klaspraktijk*, 58(232), 36-47

Cultuurkuur. (2019). *DynamoPROJECT*. Geraadpleegd op
<https://www.cultuurkuur.be/subsidies/dynamo-project>

Chirojeugd Vlaanderen. (2004) *Natuurleuk!* Geraadpleegd op
<https://chiro.be/natuurleuk>

Chirojeugd Vlaanderen. (2005). *De Chiromethoden*. Geraadpleegd op
<https://chiro.be/info-voor-leiding/relatie-met-je-buurt/de-chiromethoden>

Departement Cultuur, Jeugd en Media. Afdeling Jeugd. (2011). *Jeugdbewegingen in Vlaanderen – een onderzoek bij groepen, leiding en leden*. Geraadpleegd op
<https://www.vlaanderen.be/publicaties/jeugdbewegingen-in-vlaanderen-een-onderzoek-bij-groepen-leiding-en-leden>

Departement Cultuur, Jeugd en Media. Afdeling Jeugd. (2009) *Verslagboek colloquium Buitenspelen*. Geraadpleegd via
http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/vjkb_thema_buitenspelen.aspx#acties

Departement Cultuur, Jeugd en Media. Afdeling Jeugd. (2001). *Vlaams jeugdwerkbeleidsplan*. Geraadpleegd via
<https://www.vlaanderen.be/publicaties/vlaams-jeugdwerkbeleidsplan>

Departement Cultuur, Jeugd en Media. Afdeling Jeugd. (2012). *Decreet houdende de ondersteuning en stimulering van het lokaal jeugdbeleid*
http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/regelgeving_lokaal/20180101_decreet-lokaal-jeugdbeleid_gecoordineerd.pdf

Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media. Afdeling Jeugd. (2018) *Overzicht gesubsidieerde verenigingen – begrotingsjaar 2018*. Geraadpleegd via
http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/landelijk_gesubsidieerd.aspx

Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media. Afdeling Jeugd. (2015) *Het jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019*. Geraadpleegd via
http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/regelgeving_VJKB/20180101bis_decreet-vernieuwdJKRB_gecoordineerd.pdf

De Ambrassade. (2019). *Werksoorten en vormen in het jeugdwerk*. Geraadpleegd via <https://ambrassade.be/nl/basiswerk-jeugdwerk/landschap/werksoorten-en-vormen>)

De Ambrassade. (2018). *Gedeeld gebruik en openstelling*. Geraadpleegd via <https://www.moev.be/beweeg-mee/aanbod-tussen-de-lessen/speelplaats/inrichting-speelplaats/gedeeld-gebruik>

D'Broej. (2014). *Trekkings en avontuur*. Geraadpleegd op <http://www.dbroej.be/nl/project/trekkings-en-avontuur>

Grant, T., & Littlejohn, G. (2001). *Greening school grounds: Creating habitats for learning*. Gabriola Island, BC: New Society.

Jeugddienst Stad Gent. *Wat is erkend jeugdwerk?* Geraadpleegd via <https://stad.gent/cultuur-sport-vrije-tijd/producten/wat-erkend-jeugdwerk>

Jongeren in cijfers en letters. (2013). *Bevindingen uit de JOP-monitor 3 en de JOP-schoolmonitor*. Geraadpleegd via <https://ambrassade.be/nl/basiswerk-jeugdwerk/landschap/jeugdwerk-in-cijfers>

Karsten, L. (2005). *Building identities: Gender perspectives on children and urban space: Concluding report: International conference, Amsterdam, the Netherlands*. Amsterdam: Instituut voor Sociale Geografie, Universiteit van Amsterdam

Keeler, R. (2008). *Natural playscapes: Creating outdoor play environments for the soul*. Redmond, WA: Exchange Press.

Louv, R. (2005). *Last child in the woods: Why children need nature, how it was taken from them, and how to get it back*. Chapel Hill, NC: Algonquin Books of Chapel Hill.

Leefmilieu Brussel. (2016). *Zennepark*. Geraadpleegd via <https://leefmilieu.brussels/fiche/zennepark>

Little, H. & Wyver, S. (2008). Outdoor play: Does removing the risks reduce the benefits? *Australian Journal of Early Childhood*, 33(2), 33-40.

- Mediaraven. (z.d.) *Wat is jeugdmaps?* Geraadpleegd via <https://www.jeugdmaps.be/wat-is-jeugdmaps>
- Mediaraven. (2009). *Wat is Goe Gespeeld! ?* Geraadpleegd via <https://www.goegespeeld.be/wat-goe-spelen-0>
- Moev. (november 2018). *Projectoproep beweeg vriendelijke speelplaatsen.* Geraadpleegd via <https://www.moev.be/projecten/projectoproep-schoolspeelplaatsen/projectoproep>
- Natuurpunt. (2003). *Natuurgebied Thaborberg.* Geraadpleegd via <http://img.ice.be/files/1224/thaborbergaanvraaguitgebred1.pdf>
- Sabbe K. (2007) Scriptie Rondhangen, een betekenisvolle vrijetijdsbesteding voor jongeren? Universiteit Gent, Promotor Nicole Vettenburg - http://www.ethesis.net/rondhangen/rondhangen_inhoud.htm
- Simons, P. R. (1999). *Krachtige leeromgevingen*, Geraadpleegd via https://www.researchgate.net/profile/PRJ_Simons/publication/27690245_Krachtige_leeromgevingen/links/00b7d5214ae5b426dd000000/Krachtige-leeromgevingen.pdf
- Szczepanski, A., Malmer, K., Nelson, N., & Dahlgren, L. O. (2006). The distinctive nature and potential of outdoor education. *Didaktisk Tidskrift*, 16(4), 90 - 102
- Springzaad. (2015). *Speelnatuur kaart.* Geraadpleegd via <https://www.springzaad.be/speelnatuurkaart?id=66&q=groene+poortje>
- Vaan, E. D., Marell, J., & Marell, M. (2019). *Praktische didactiek voor natuuronderwijs.* Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. (2015) *Schooluitstappen en meerdaagse activiteiten.* Geraadpleegd via <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/schooluitstappen-en-meerdaagse-activiteiten>

Van Assche, V. (2003). *Jeugdwerkers als missionarissen van de moderniteit*. Niet gepubliceerde doctoraatsverhandeling, Universitaire Instelling Antwerpen, Antwerpen.

W. Smits. (2004) "Maatschappelijke participatie van jongeren. Bewegen in de vrijetijds-, sociale en culturele ruimte". Eindverslag van het Programma Beleidsgericht Onderzoek 'Maatschappelijke participatie van jongeren'. Onuitgegeven onderzoeksrapport, VUB, onderzoeksgroep TOR.

Wagenaar, M., Lier, M. V., & Reesink, M. (2012). *Allemaal spelen!* Den Hoorn/Texel: Stichting Oase.

Williams-Siegfredsen, J. (2017). *Understanding the Danish Forest School Approach: Early years education in practice*. Londen, Verenigd Koninkrijk: Routledge.

BIJLAGE 1: ACTIVITEITENBESCHRIJVING TUINPROJECT

Tuin-project Zenne park

**Art Basics for Children
Brede school Klavertje Vier**

20 februari – 27 februari, 8.30-12u

- Introductie: een filmpje over een kiemende boon met aansluitend een gesprek over wat er groeit in de tuin, hoe planten groeien en wat er onder de grond leeft.
- Daarna gaan we insecten zoeken in het park en bekijken onder een vergrootglas en microscoop. In het park harken we de bladeren bij elkaar en ruimen we de tuin ook wat op.
- We maken een wormenhuis: samen vullen we een bokaal met zand, grind en wormen om te kijken hoe ze bewegen.
- Hoe groeit een boon? In glazen potjes experimenteren met verschillende bonen en kiemen op natte watten, in eierschalen, op sponzen, deksels en in reageerbuisjes. Ook planten we zonnebloem pitten in zelfgemaakte potjes van krantenpapier.
- Tussendoor lezen we een kamishibai over Tim, het lieverheersbeestje en welke insecten hij allemaal tegenkomt op zijn wandeling. (Doshinsha, 2010)

14 maart - 22 maart – 28 maart, 8.30 – 15u

- Introductie is een stop motion video Paper to plants (Kelli Anderson) om het begin van de lente te vieren. Hierna praten we over de tuin, wat we afgelopen weken hebben gedaan, de lente die er aan komt en wat dat allemaal inhoudt.
- De groep kinderen die op 14 maart zijn geweest hebben in de voormiddag hetzelfde gedaan als de voorgaande 2 groepen. In de namiddag hebben zij smoothies gemaakt van sinaasappel, banaan en citroen en hebben we samen de pitjes van de citrusvruchten te drogen gelegd. Ook worden er zoete aardappelen gekiemd.
- In onze moestuin in het Zennepark groeit nog niet heel erg veel. We harken het mulch weg en zorgen dat de grond er netjes bij ligt zodat we weldra kunnen planten. Ook maken we met touw en spijkers verschillende vakken in de bakken. De spinazie en radijs wordt 22 maart in volle grond gezaaid, ook de pitjes van de sinaasappel en de citroen worden in potjes gezaaid en beginnen we een patat toren in onze tuin. 28 maart verpotten we de gekiemde bonen en planten we de rode biet, snijbiet, wortels en sla in de tuin en maken we de patat toren af.
- In het schilderatelier maken we verschillende naambordjes van stenen en hout voor alles wat we hebben gekiemd en gaan planten. Ook maken we een grote vogelverschrikker om de

groenten in onze tuin te bewaken. De kinderen vinden dit heel erg leuk en dopen hem Baubau.

- Waar komt ons eten vandaan? Om dit te ontdekken maken we iets lekkers klaar en planten we de pitten van ons eten. We maken 22 maart een guacamole dip klaar waarbij we de pit planten. Op 28 maart maken we energyballs van gedroogde vruchten, dadels en noten waarbij de dadelpitten in wc-rolletjes worden geplant.

3 april – 4 april – 24 april, 8.30-12u

- Introductie: de kamishibai Me, Jane (McDonnell, 2011)
- In onze tuin in het Zennepark worden 3 april wortels en ajuinen in volle grond gezaaid; ook verpotten we 4 april de bonen die inmiddels al groot genoeg zijn om in de tuin te staan en planten we goudbloemen. Om ze wat steun te geven maken we een bonenrek van bamboestokken in de bakken. Eerst oefenen we uitgebreid met met verschillende knopen en daarna trekken we naar de tuin. 24 april beginnen we met een insectenhotel
- Binnen zaaien we de pompoen en de courgette voor in bakken. De zoete aardappel kan worden verpot

- Na het buiten zijn is iedereen wel toe aan een opkikker: 3 en 4 april ontdekken we welke kruiden er allemaal in de keuken zijn, versieren we onze eigen theezakjes en plukken munt uit de ABC-tuin voor een warme kop thee als afsluiter. 24 april plukken we brandnetels in onze moestuin en maken we een lekkere soep klaar.

8 mei – 15 mei – 22 mei, 8.30-12.30u

- Introductie: Wat is het geluid van de lente? Veel kunstenaars lieten zich inspireren door de natuur, samen luisteren we eens stukje van Primavera van Vivaldi. Na de paasvakantie gaan we dieper in op insecten: wat eten zij? Zou er een plant bestaan die insecten eet? We kijken naar een filmpje van de indrukwekkende venus vliegenvanger.
- Ook vogels maken een geluid, een uniek geluid. We lezen de kamishibai Blue songbird, over een vogel die haar lied zoekt. (Kousky, 2017) Ook luisteren we naar de vogels in de tuin.
- In de tuin zijn per ongeluk veel te veel houtsnippers gestrooid. Daarom wordt er 2 weken niks gezaaid maar ruimen we de tuin op. Ook zoeken we in het park grote en kleine bladeren om frottage mee te doen en later in ons herbarium te steken. Pas vanaf 22 mei zaaien we de

tomaten uit de potten in volle grond, ook de courgetten en pompoen zijn nu groot genoeg.

- In de namiddag maken we zaadbommen en een leren zakje om ze in te bewaren.

Evaluatie met juf Bo en juf Sarah van Klavertje 4

Wat waren jullie verwachtingen voor de aanvang van het project? Zijn deze vervuld?

A: Op voorhand hadden wij niet veel verwachting. We wisten dat het over natuur en kunst zou gaan maar hadden niks concreet in gedachten. Onze wensen zijn zeker meer vervuld.

Hoe vonden jullie de samenwerking met ABC? Waren de afspraken duidelijk? Hadden jullie graag iets anders gezien? (Zowel met Janne, Stan en Loes en mij)

A: De samenwerking met Art Basics for Children was goed. De afspraken zijn op voorhand helder gecommuniceerd waardoor er alles vlot verliep. Ook onze rol als juf was duidelijk: we konden de opbouw van de dag

aan jullie overlaten en werden zelf ook geïnspireerd door de middagen.

Welke activiteit sprong er voor jezelf het meeste uit?

Welke activiteit

verbaasde/inspireerde/verwonderde/beangstigde,...

je?

A: Het is moeilijk om 1 favoriet te kiezen want er was een grote variatie aan activiteiten. Het fijnste was dat de kinderen heel veel konden doen: hout timmeren in het hout atelier, een vogelverschrikker maken, frottage, met de microscoop werken,...

Welke tips hebben jullie voor ons?

Eventueel zou kunnen worden nagedacht over meer variatie in de groepjes. De kinderen bleven vaak in dezelfde groepen bij dezelfde begeleider. Een tweede punt is het helder aangeven van afspraken aan het begin van de dag.

Wat nemen jullie mee naar volgend schooljaar?

Hoe fijn het is om met kinderen naar buiten te gaan, ze leren zo snel bij over de natuur. Ook kijken ze met meer aandacht naar de natuur op school of in de buurt.